

Georg Schwan
1790

..... 0
..... 0
..... 0
..... 00

Am Du

Io. Aug. Eberhardus.
ob hcc etc constat
4 88C

Oed. 52^a
132

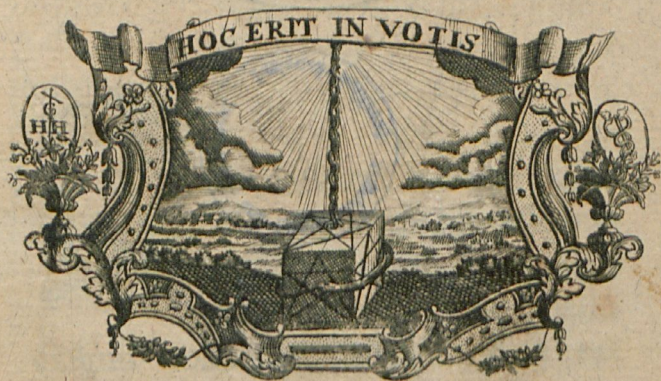

PRIMAE LINEAE
BREVIARII
ANTIQUITATUM
CHRISTIANARUM

IN VSUM
SCHOLARUM SUARUM
DUCTAE
A
SIG. IAC. BAUMGARTEN.

HALAE MAGDEBURGICAE,
IMP. CAROL. HERM. HEMMERDE.
MDCCXXXVII.

PRIMAE LINEAE
BREVARIUM
ANTIQVITATVM
CHRISTIANARVM

IN VSBM

SCHOLAE SUARVM

SICUTI

DATA MADBURGAE
A CAROL. HERM. LEHMANN
MDCCLXXVII

LECTORI BENEUOLO

SAL. PLUR. DIC.

SIG. IAC. BAUMGARTEN

Non consuetudini magis quam
necessitati dandum esse pu-
taui, vt praefatione breui
et succincta, quae libello
exiguo conueniat, edendi illius ra-
tiones redderem peritisque harum
litterarum arbitris approbatum irem.

) 2

Erunt

Erunt enim sine dubio, quibus videbor
vel opera in illo scribendo collocata su-
perfedere potuisse, vel maiorem in eo-
dem amplificando testibusque inprimis
rerum memoratarum excitandis nauare
deuiffe. Neutri sententiae refraga-
bor admodum, si ad alios et lectores et
vſus refertur ſcriptum, quam quibus a
me deſtinatur, illiusque conficiendi ae-
que ac publicandi occaſio conſilium-
que ignoratur, aut nulla eius ratio ha-
betur. Quae tamen, ſi intelliguntur
atque cogitantur, vt par eſt, facile
non culpam ſolum verum etiam da-
mnum et periculum praeftabunt, atque
vel difficillimo cuique perſuadebunt
officii fuiſſe non arbitrii, neque animi
cauſſa ſed ſubductis rationibus ſuſce-
ptum perfectumque eſſe hoc negotium,
et ipſam denique breuitatem delibera-
tam vitio vacare non ſtudio et labore.
Quae res ita ſe habet. Ex quo hiftoriam
chriſtianam docui, ſacrorum publicorum
con-

conditionem singulorumque rituum origines et vicissitudines, atque omnem legum et consuetudinum sacrarum in ciuitatem *Christi* receptarum ambitum separatim et seorsum enarrare malui, atque a reliqua rerum in populo DEI gestarum commemoratione ad temporis ordinem exacta seiungere, quam crebris digressionibus et repetitionibus narrationem annorumque seriem interrumpere; et de originibus rerum in computum redigendis frustra laborare, quae neque vno neque certo tempore sed sensim et pedetentim coeperunt, inualuerunt et interierunt pleraeque. Ad quod stadium decurrendum haud diu dubitandum deliberandumque fuit, vtrum scriptorem aliquem et quem potissimum sequi, an ipse comitibus longi itineris viam breuem et expeditam praeire vellem. Posterius praefendum fuit omnino, quod libros huc pertinentes in vniuersum omnes deprehenderam

vel grandiores longe et prolixiores, vel in parte tantum huius argumenti amplissimi explicanda occupatos, atque ab emetiendo integro illius ambitu nimium remotos, quam ut huic vsui inferuire posse viderentur. Subeundum igitur existimaui laborem, quem ad alias etiam doctrinas scholis meis accommodaueram, ut ex longioribus disputationibus, consultis vbique fontibus adhibitisque subsidiis reliquis, summa harum antiquitatum capita in breues paragraphos contraherem calamo excipiendos ab auditoribus, quos liberiore sermone illustrarem atque non solum explicarem et copiosius proponerem, verum etiam testibus singularum narrationum excitatis confirmarem. In quo utilitatis ipsiusque breuitatis laboriosae, quam scholae publicae huic institutioni destinatae prae priuatis requirunt, studiosior fui quam eruditionis multaeque lectionis comprobandae; quae

in

in hoc litterarum genere simulari et affectari facilius potest quam diffimulari prudenter atque e re auditorum opportune occultari. Idem hoc studium officiosum non morandi sed accelerandi progressus illorum, qui me audiunt, sine praecipitationis periculo, temporisque lucrandi effecit, ut postquam nonnulla doctrinarum breuiaria eadem opportunitate conscripta edidi, hoc opusculum librario illud postulanti non denegarem: inprimis quum aestatem hanc cumulatis laboribus obrutus aliud ad manus non haberem, quod sine retractatione aut accessionum amplificatione typis exscribendum permitterem, atque hic ipse libellus peregre desideraretur, si alia re nulla, exiguitate saltem commendabilis; quae ab illis etiam, quibus nimia esse videtur, haud difficulter vel excusabitur, vel, si malint, condonabitur, vel, quod ego malle, cum scriptis „bene“ longis, magnis et
 eru-

* (o) *

eruditis compensabitur, ab aliis autem
gratiam inibit insigniter, quam praefa-
minis longitudine non perdam, illico fi-
niendi, si hoc vnicum commemoraue-
ro, indicem libri commilitoni industrio
deberi, qui hac sedulitate errorum-
que typographicorum emendatione de
me lectoribusque bene mereri fategit.
ded. Halae ad Salam in Acad.

Frideric. d. xxvii Sept.

clbcccxxxvi.

PRO-

PROLEGOMENA.

§. I.

Antiquitates christianae sunt finitio & constitutiones rei sacrae, ambitus quae olim in ciuitate antiquit CHRISTI obtinuerunt christ. ad suas singulae origines relatae. Ambitus illarum vel latius patet vel arctius restringitur, pro diuersa temporis vetustioris & sequioris seu medii ratione habita. Disquisitio earundem requirit tam constitutionum harum completam & fide dignam collectionem, quam temporum & occasionum, quibus coeperunt, inuestigationem.

A

§. II.

PROLEGOMENA.

§. II.

utilitas.

Utilitas huius studii *tam communis* est ad antiquos scriptores intelligendos, superstitionem & profanam mentem fugiendam, atque prudentiam in diiudicandis rebus ecclesiasticis augendam pertinens: *quam peculiaris*, referenda *primum ad theologiam, tum dogmaticam* in confirmandis illustrandisque nonnullis doctrinis, *tum polemicam* in controuersis bene multis feliciter tractandis, *tum exegeticam* in retius interpretandis quibusdam oraculis difficilioribus, *tum pastorem & casuisticam* in usu ceremoniarum prouehendo, abusu contra vitando, variisque offensionibus tutius praetereundis; *deinde ad jurisprudentiam, tam civilem & publicam, quam in primis ecclesiasticam & canonicam & recentiore.*

§. III.

subsidia.

Subsidia huic studio profutura sunt primo *compendium antiquitatum ecclesiasticarum ex scriptoribus apologeticis eorumque commentatoribus compositum* atque cum CONR. SAM. SCHURZFLEISCHII *quaestionibus insignioribus antiquitatum ecclesiasticarum* editum a VEN. JO. GE. WALCHIO; JOACH. HILDEBRAN-

PROLEGOMENA.

chretiens: porro plerique ampliores historiae ecclesiasticae scriptores: & ipsi denique fontes, quorsum pertinent patres & scriptores ecclesiastici, concilia, collectiones canonum una cum iure canonico & pontificio atque bullario romano, nec non acta sanctorum, martyrologia & libri liturgici utriusque ecclesiae orientalis & occidentalis: de quibus pluribusque copiosius agitur in JO. ALB. FABRICII *bibliographia antiquaria* atque der Bucherkentnis §. LXXXIII. LXXXVIII.

§. III.

partitio.

Duplici potissimum ratione antiquitates christianaе pertractari possunt, *una*, ut temporis ratio habeatur, quo singulae coeperunt & immutatae fuerunt & cessarunt; *altera*, ut in classes & ordines relatae systematis instar copulentur: quam posteriorem methodum ut breviorē & foecundiorē hic observabimus, acturi I) de hominibus sacris; II) de temporibus sacris; III) de locis & vasis sacris; IIII) de actionibus sacris; V) de disciplina sacra; & VI) denique de libris, vestibus rebusque reliquis sacris.

CA.

CAPUT I.

DE

HOMINIBUS SACRIS

§. V.

Cives CHRISTI a tempore aposto. *christiani*:
 lorum *christiani* vocati sunt ACT.
 XI, com. XXXVI, quod CHRISTUM
 doctorem dominumque sectabantur;
 a profanis gentibus verae originis il-
 lius nominis ignaris *cbrestiani*, nec
 non *Iudaei & Nazareni*: rarius etiam
 insigniti fuerunt *catholici, ecclesiastici*,
 nec non symbolice *pifces & pisciculi*,
 a voce technica *ixθός*, ex litteris ini-
 tialibus graecis vocum *Iesus Christus*
Dei filius servator conflata. Contume-
 liose adversarii eos nonnunquam no-
 minarunt *Galilaeos, atheos, graecos, im-*
postores, magos, parabolarios, de-
speratos, biothantos, sarmentitios
& semaxarios, afinarios, caelicolas,
heliolatas, crucicolas, novam & pe-
regrinam superstitionem, lucifugam
nationem atque plautinam profapiam.

§. VI.

A primis ciuitatis *christianae* initiis genera il-
 lorum. **populus CHRISTI** in duas diuideba-

tur classes: *vnam* docentium, quae *cle-*
rus & *ordo* vocabatur, ei autem adscri-
 pti, *clerici*, *ecclesiastici*, nonnunquam
 etiam *canonici*; *alteram* discendum,
 quae *plebs* & *populus*, eius autem
 membra *laici*, *saeculares*, *idiotae* seu pri-
 uati nominabantur; atque haec poste-
 rior iterum duplicem ordinem com-
 plectebatur, *vnum* jus ciuitatis adepto-
 rum, *fidelium*, *illuminatorum* & *initia-*
torum, *alterum* illud expetentium, quo
tam catechumeni, quam poenitentes
 pertinebant, nec non energumeni; a
 quibus omnibus distinguebantur, licet
 ex omnibus desumerentur, *tum* marty-
 res & confessores, *tum* eremitae &
 monachi. Extra ciuitatem constituti
 vel infideles erant, vel haeretici una cum
 schismaticis.

§. VII.

conspectus
 clerico-
 rum.

Jodiger de
numeris eccl-

laicorum etate

apostol. 1. Tim. 3.
2.

Qui ad primam classem hominum
 ecclesiasticorum, temporum decursu
 sensim admodum auctam, referri de-
 bent varii generis sunt. Nonnulli ex-
 traordinarii fuerunt: reliqui ordinarii
 clerici vel ad singulas ecclesias perti-
 nerunt, atque *tam* superiorum ordi-
 num fuerunt & *episcopi* cum *chorepi-*
scopis ac *periodontis*, & *presbyteri*, &
diaconi vna cum *archidiaconis* atque
dia-

diaconissis; quam inferiorum ordinum & hypodiaconi, & acoluthi, & exorcistae, & lectores, & ostiarii vna cum psalmistis, copiatis & parabolanis; vel ad communionem ecclesiarum & hierarchiam, quorsum referuntur metropolitani seu primates cum archiepiscopis, patriarchae, & tandem recentius Pontifex cum Cardinalibus. Qui ad reliqua officia sacra constituebantur vel ex aliis ordinibus erant, ut catechistae, mansionarii, oekonomi, sceuophylaces, hermentuae, notarii, & apocrysiarii, vel laici ut defensores & advocati ecclesiarum.

§. VIII.

Extraordinarii doctores diuinitus ^{doctores} vocati donisque miraculosis instructi ^{extraordi-} colligendae constituendaeque ciuitati ^{narii.} christianae inseruierunt, atque in tres ordines commode diuiduntur: *apostolorum, prophetarum & euangelistarum* EPH. IV. *can.* XI. licet singulae hae voces latiore subinde strictioreque significato sumantur. *Apostoli* ab ipso CHRISTO constituti & infallibili inspiratione praediti gaudebant potestate leges sacras ferendi, earumque violationem puniendi, seu iurisdictione in vniuersam ecclesiam. *Prophetae* diuinitus acti vel oracula DEI interpretabantur, vel

ipsi res futuras praedicebant. *Euan-*
gelistae vel a CHRISTO, vel ab *apostolis,*
 vel ecclesiis jam constitutis DEI iussu
 ordinari plantandis constituendisque
 nouis ecclesiis, praedicatione euan-
 gelii, operam dabant. Atque hi omnes
 saeculo secundo sensim desierunt; li-
 cer latiori sensu conditores nouarum
 ecclesiarum posterioribus etiam tem-
 poribus sic fuerint vocati.

§. VIII.

origo ordi-
 num sa-
 crorum ex
 Iudaeis.

Cum primi omnium *christiani Iu-*
daei fuerunt atque in mediis *Iudaeis* ci-
 uitatem suam condiderunt, verisimil-
 limum est eosdem in sacris suis ordi-
 nandis ad formam constitutionis *ju-*
daicae quam fieri potuit proxime acces-
 sisse, aut ab illa potius non longe re-
 cessisse: quod singulari etiam cultus
iudaici & christiani conuenientia, quae
 major est cum synagoga, quam tem-
 plo ejusque ritibus, comprobatur;
 quare primi doctores *christiani* ordina-
 rii & episcopi & presbyteri & dia-
 cono cum reliquis ministris rectius a
Iudaeorum & praefectis angelisque ec-
 clesiae, & senioribus & chassanim seu
 ministris deriuantur, quam, quod non-
 nulli maluerunt, ab illorum pontifice,
 sacerdotibus & leuitis.

§. X.

DE HOMINIBUS SACRIS. 9

§. X. *Episcoporum* nomen primo apostolorum tempore presbyteris commune fuit; ab exeunte tamen saeculo primo illis solis tribuebatur, qui post extraordinarios doctores reliquis presbyteris praesidebant, & supremam totius coetus sacri curam gerebant: atque hi *praepositi* etiam seu praesides ecclesiae, *antislites* & *inspectores* vocabantur, rarius autem *apostoli* & *angeli* ecclesiae; honorificentius deinde *summi sacerdotes*, *pontifices maximi*, *papae*, *patres patrum*, *patriarchae*, *vicarii CHRISTI* & *principes*, adpositis splendidis beatissimorum sanctissimorumque denominationibus,

§. XI.

Ad *episcopos* omnis sacrorum publicorum cura, atque totius ecclesiae, cui praeerant, moderamen pertinebat. Illorum igitur erat, *primum* docere populum doctrinas sanctiores & sacra publica facere; quas tamen partes aliis etiam ex clero tradere poterant: *deinde* ordines sacros conferre: *praeterea* externum cultum diuinum constitutere; disciplinae ecclesiasticae praesse; reddituum rationes moderari; communionem aliarum ecclesiarum curare; &

litteras publicas dare: ad quae sensim tandem accessit iurisdictio quaedam ab imperatoribus *christianis* intempestive aucta; & in occidentali ecclesia denique confirmatio neophytorum & catechumenorum ipsis solis vindicata.

§. XII.

chorepiscopi & periodeutae.

Chorepiscopi ab inspectione regionis extra urbem ipsis concedita sic vocati, nonnullis presbyteri tantum fuisse videntur ad sacra publica in villis facienda constituti; ab aliis vero rectius pro episcopis habentur episcopo urbis seu dioeceseos tamen subordinatis, qui plerasque illius partes sustinebant extra urbem, clericos etiam inferiores ordinabant, litteras publicas dabant, & conciliis intererant, iisque suo nomine subscribebant. Neque tamen ubique obtinuerunt, neque etiam semper & ubiuis eadem ipsorum potestas fuit, tam per episcoporum, a quibus dependebant, voluntatem, quam per concilia varie circumscripta & imminuta: in primis postquam saeculo quarto *periodeutae* seu *presbyteri visitatores* in multis ecclesiae orientalis locis constituebantur, qui lustratione coetuum ruralium facta eorum

rundem rationes ad episcopum referabant; ex quo tempore chorepiscopi sensim interierunt, licet nomen ipsorum alicubi superstes manserit ex decretalium sententia in occidentali ecclesia ad presbyteros relatorum.

§. XIII.

Presbyterorum nomen primo saeculo ^{presbyteri,} latius patuit, ut ecclesiarum moderatores quosuis denotaret: postea aeque ac recentius *sacerdotum* nomen illis doctoribus proprium factum est qui cum episcopo coetum sacrum moderabantur, atque tam in sacris publicis faciendis ipsi opem ferebant, & plerasque illius partes iussi obibant, quam in disciplina sanctiore administranda eidem ex concilii sacri sententia acturo aderant, & suffragia ferebant: atque horum auctoritas primis saeculis longe maior fuit, quibus non solum sedes in ecclesiis & conciliis, verum etiam in synodis suffragia ipsis concedebantur, nihilque alicujus momenti inconsultis presbyteris decernebatur; quam a saeculo quarto, quo admodum imminui coepit, donec nihil ipsis remansit praeter sacramentorum administrationem. Qui in maioribus ecclesiis constituebantur *archipresbyteri* reliquis presbyteris.

teris praesidebant, atque in disciplina sacra una cum illis exercenda episcopi vices gerebant.

§. XIII.

diaconi.

Qui *diaconorum* nomine strictius sumto insigniebantur clerici, *ministri* etiam & *levitae* nonnunquam vocati, a septem diaconis *hierosolymitanis* pauperum curandorum causa institutis ortum traxerunt: ad plura tamen servitia in sacris publicis adhibebantur, ut *primum* vasa sacra curarent; *deinde* dona populi reciperent, & sacerdoti cum nominibus offerentium recitatis afferrent; *praeterea* consecrata elementa eucharistiae populo porrigerent, & ad absentes perferrent; *neque minus* in conuentibus publicis formulas solennes exclamarent, ordinisque debiti curam gerent; episcopis *tandem* & presbyteris adparerent, quoties publice agebant, ipsisque in elemosynis distribuendis adessent, atque de vita fidelium ad eosdem referrent. Poterant etiam potestate ab episcopo facta sermones sacros habere, eiusque partes in conciliis sustinere atque in casibus necessitatis baptismum administrare.

§. XV.

De diaconi
 1. de diaconi
 2. de diaconi
 3. de diaconi
 4. de diaconi
 5. de diaconi
 6. de diaconi
 7. de diaconi
 8. de diaconi
 9. de diaconi
 10. de diaconi
 11. de diaconi
 12. de diaconi
 13. de diaconi
 14. de diaconi
 15. de diaconi
 16. de diaconi
 17. de diaconi
 18. de diaconi
 19. de diaconi
 20. de diaconi
 21. de diaconi
 22. de diaconi
 23. de diaconi
 24. de diaconi
 25. de diaconi
 26. de diaconi
 27. de diaconi
 28. de diaconi
 29. de diaconi
 30. de diaconi
 31. de diaconi
 32. de diaconi
 33. de diaconi
 34. de diaconi
 35. de diaconi
 36. de diaconi
 37. de diaconi
 38. de diaconi
 39. de diaconi
 40. de diaconi
 41. de diaconi
 42. de diaconi
 43. de diaconi
 44. de diaconi
 45. de diaconi
 46. de diaconi
 47. de diaconi
 48. de diaconi
 49. de diaconi
 50. de diaconi
 51. de diaconi
 52. de diaconi
 53. de diaconi
 54. de diaconi
 55. de diaconi
 56. de diaconi
 57. de diaconi
 58. de diaconi
 59. de diaconi
 60. de diaconi
 61. de diaconi
 62. de diaconi
 63. de diaconi
 64. de diaconi
 65. de diaconi
 66. de diaconi
 67. de diaconi
 68. de diaconi
 69. de diaconi
 70. de diaconi
 71. de diaconi
 72. de diaconi
 73. de diaconi
 74. de diaconi
 75. de diaconi
 76. de diaconi
 77. de diaconi
 78. de diaconi
 79. de diaconi
 80. de diaconi
 81. de diaconi
 82. de diaconi
 83. de diaconi
 84. de diaconi
 85. de diaconi
 86. de diaconi
 87. de diaconi
 88. de diaconi
 89. de diaconi
 90. de diaconi
 91. de diaconi
 92. de diaconi
 93. de diaconi
 94. de diaconi
 95. de diaconi
 96. de diaconi
 97. de diaconi
 98. de diaconi
 99. de diaconi
 100. de diaconi

§. XV.

Archidiaconi primis saeculis ex diaconis sumebantur, thesaurum ecclesiae custodiebant & dispensabant, episcopo sacris publicis operanti proxime aderant, diaconorum & clericorum inferiorum omnium ministeria dirigebant, & potestate pollebant eosdem redarguendi & inferiores ordines conferendi: ad quae sensim accessit iurisdic-tio in dioecesi, in primis extra urbem, immo etiam in vniuersum clerum atque populum; vt ab episcopo proxime abessent eiusque partes obirent, unde ipsi presbyteri hunc honorem ambierunt, in primis ex quo plerique eo ornati ad episcopatum proueherentur.

§. XVI.

Diaconissarum nomen nonnunquam uxores diaconorum sequioribus temporibus denotat, plerumque tamen & antiquitus semper publicas ecclesiae ministras significat; quae viduae etiam vocabantur, quod plerumque matrimonio defunctae eligebantur. Atque illarum origo ad apostolorum tempora referri debet ROM. XVI. com. 1. I TIM. V. com. III-X; ordinatio per manuum impositionem fiebat; officium

cium vero in eo consistebat vt I) feminas in ecclesiam recipiendas instruerent, & earundem baptismo decore administrando adessent; II) vt feminas *christianas* inuiferent, de illis ad doctores, eorumque mandata ad easdem deferrent, aut illas ad hos deducerent; III) vt martyrum, confessorum, hospitem & aegrotorum, in primis sequioris sexus, curam gererent; & IIII) denique ut bonum ordinem a feminis in concione publica obseruandum curarent. De aetate aliisque earum requisitis varie per concilia constituebatur: donec sensim, atque in ecclesia occidentali eiusque locis plerisque citius, & tandem in orientali ecclesia penitus abrogabantur.

§. XVII.

ordines inferiores. *Inferiorum ordinum* origo a tertio demum saeculo reperenda est, quo in maioribus ecclesiis plura ministeria leuiora obeunda fuerunt, quam ut illis sufficerent *Diaconi*, in primis si ultra septenarium numerum non eligebantur; seminario etiam ad clerum rite praeparandum opus fuit. Neque tamen vno tempore omnes vbique introducebantur, neque numerus ordinum idem vbiuis erat: qui sensim in eccle-

ecclesia occidentali quinaris confituebatur, vt eo pertinerent *subdiaconi, acoluthi, exorcistae, lectores, & orstarii*; ex quibus tandem subdiaconi ad ordines superiores relati fuerunt, & reliquorum nomina duntaxat conservata, officiis penitus sublaris. Omnes vero hi ministri inferiores ordinatione carebant; licet ad clerum referrentur, neque ipsis ad saecularem vitam redire liceret.

§. XVIII.

Subdiaconi in occidentali ecclesia saeculo tertio, in orientali saeculo quarto, constituti fuisse deprehenduntur, ad leuiores diaconorum ministeria obeunda, litteras in primis publicas aliorum perferendas, ad vasa sacra praeparanda & diaconis tradenda, atque ad januas in concione custodiendas: nunquam tamen primis temporibus ad altare accedere neque formulas solennes recitare ipsis integrum erat. In ecclesia romana septem duntaxat fuerunt totidem diaconis adiuncti; vbi tamen aequae ac diaconi sequioribus temporibus triplicis generis fuerunt, *palatini*, qui episcopo ad sacra facienda aderant, *stationarii*, qui in stationibus peragendis ministrabant, & re-

gion

gionarii, qui in reliquis vrbis regionibus officia obibant: in aliis vero ecclesiis plures numerabantur.

§. XVIII.

acoluti.

acoluti in ecclesia occidentali tantum obtinuerunt a saeculo tertio, in orientali ecclesia nunquam commemorantur ab hypodiaconis distincti. Officii ipsorum erat, cereo accenso diaconum sequi, luminaria in conuentibus accendere, vinum ad sacram coenam ministris adferre, vasa etiam sacra nonnunquam gestare.

§. XX.

exorcistae.

Exorcisandi potestate primis temporibus plerique *christiani* pollebant; licet a solis doctoribus publice exerceretur per tria saecula prima: tertio tamen saeculo peculiaris *exorcistarum* ordo introducebatur ad exorcismos seu formulas solennes, quibus maligni spiritus cedere iuebantur, publice recitandas; quod tamen nunquam nisi episcopo aut chorepiscopo volente fieri poterat, atque ad energumenum curam agendam. Catechumenorum vero cura ad ipsos, nisi catechistae simul fuerint, olim pertinuisse nequa-

quaquam videtur: quamquam postea in *graeca* maxime ecclesia ad illorum institutionem adhibebantur.

§. XXI.

Saeculis tribus, duobus saltem, primis oraculorum diuinorum lectio publica a clericis superioribus, et diaconis plerumque, fiebat; immo etiam laicis nonnunquam et ipsis alicubi catechumenis; quod post peculiarem lectorum ordinem institutum in nonnullis ecclesiis aliquamdiu obtinuit. Origo illius ad saeculum tertium referenda est. Officii vero ipsorum erat, ut in conuentibus sacris ad pulpitum starent, et ab episcopo iussi sacras litteras praelegerent, primis etiam temporibus codices sacros asseruarent; qua cura deinde supersederunt; unde adolentes subinde et pueri huic ordini aggregabantur, quo melius ad altiores gradus cleri praepararentur.

§. XXII.

Osiaarii seu *sanitores* saeculo demum *ostiarum*.
tertio in ecclesia *romana* instituti fuerunt, sensim duntaxat alibi introducti; in ecclesia *graeca* tamen a saeculo sexto desierunt. Officii ipsorum fuisse videtur, ut aperirent et clauderent ianuas

B

nuas

nuas templorum, easque sub sacris custodirent; conuentus etiam publicos indicerent in primis extraordinarios.

XXIII.

**cantores,
fossiores et
parabolani.**

Reliqui tres inferiores ordines *psalmistarum*, *copiatarum* et *parabolanorum*, hodie in numerum ordinum cleri non referuntur, licet olim eo indubie pertinuerint non tamen ubique introducti. *Psaltae* seu *cantores* saeculo quarto instituti fuisse videntur ad cantum publicum moderandum coeruique sacro praecinendum. *Copiatae* seu *fossarii* et *fossiores* ab eodem saeculo quarto in plerisque ecclesiis, in primis orientalibus ad defunctorum exuias sepeliendas constituebantur. *Parabolani* vero in maioribus quibusdam ecclesiis deligebantur ad aegrotorum, in primis periculosiorum, curam gerendam, neque tamen in multis locis introducebantur neque diu durarunt.

§. XXIII.

metropolitani.

Ad coniunctionem plurium ecclesiarum mutuam conseruandam episcopi prouinciarum pro ciuili diuisione distinctarum inter se communicabant et pleraque negotia grauiora communiter peragebant; quorum gerendorum

rum cura sensim ad unum aliquem praesidem deuoluebatur eumque metropoleos episcopum, vt huic muneri accommodatissimum; exceptis Africae nonnullis episcopis, vbi in illo honore conferendo antiquioris ordinationis ratio habebatur. Atque illi metropolitani, primates, exarchae prouinciarum et primae sedis episcopi vocabantur, quorum a saeculo secundo, ineunte saltem tertio, erat synodos conuocare et dirigere, episcopos ordinare et grauiores causas cognoscere adhibitis tamen simul aliis episcopis.

V. Coll. p. 405.

§. XXV.

Ob quarundam et ciuitatum dignitatem ciuilem, et ecclesiarum tam antiquitatem quam magnitudinem, atque ad maiorem plurium prouinciarum coniunctionem plures metropolitani cum episcopo principis ciuitatis proxime communicarunt, eique a saeculo quarto subfuerunt, qui archiepiscopus primum, deinde patriarcha dicebatur, voce a Iudaeorum supremo antistite desumpta: ex quibus patriarchis a saeculo quarto quatuor primum Romanus, Alexandrinus, Antiochenus et Constantinopolitanus, adiecto deinde quinto Hierosolymitano, prae reliquis

patriarchae.

Handwritten marginal notes in Latin, including references to 'patriarchae', 'Hierosolymitano', and other ecclesiastical terms.

B 2

Handwritten notes at the bottom left of the page, including a list of names and dates.

eminere iisque praeesse coeperunt; ex quo tempore nomen *archiepiscoporum* ad metropolitanos transiit, primatum nomine iis, qui antea patriarchae fuerant, plerumque tributo. Manserunt tamen satis diu metropolitani nonnulli, immo etiam episcopi *αυτοκέφαλοι* seu nulli patriarchae subiecti.

§. XXVI.

pontifex.

Postquam episcopi *romani* ob civilem et ecclesiasticam sedis suae dignitatem non solum ad metropolitani et patriarchae honorem euecti fuerunt, verum etiam primum inter episcopos locum saeculo quarto obtinuerunt; sensim in iura reliquorum episcoporum et summorum imperantium inuolarunt, atque sibi et absolutum in ecclesiam occidentalem dominium sacrum, et iurisdictionem in ecclesiam vniuersam nunquam tamen vbiuis agnitam, vindicatum iuerunt: quos ambitiosos conatus et imminuta imperatorum *romanorum* potestas, et ciuiles in occidente turbae regnorumque vicissitudines, et haeresium schismatumque multitudo, et ingruens barbaries, et amplificati ipsorum opera ciuitatis *christianae* limites, et reliquorum patriarcharum *constantinopolitani* in primis aemu-

aemulatio mirifice promouerunt. Quibus rebus effectum est, ut in occidente insignis primae constitutionis ecclesiasticae immutatio fieret, legislatoria et iudicialis potestas ad pontifices deuolueretur, nouum ius sacrum ecclesiis imperiisque obruderetur, episcoporum et synodorum iurisdictio ipsis subiiceretur, appellationibus, dispensationibus, exemptionibus legatorumque potestate introductis, atque a saeculo nono potissimum omnia ab ipsorum arbitrio pendere viderentur.

§. XXVII.

Licet plures olim presbyteri et diacones in singulis templis sacra facere solerent: vnus tamen perpetuam illorum curam gerebat, qui nomen inde seu titulum habebat, atque *cardinalis* vocabatur; vnde etiam illi, qui eiusmodi locum obtinebant, in primis aliunde accersiti, incardinari dicebantur. Atque hi cardinales in ecclesia romana, cuius synodum peculiarem constituebant et episcopum eligebant, sensim eminere et hoc nomen sibi solis vindicare coeperunt: in primis postquam aucta pontificis iurisdictione legationes cum auctoritate obibant et episcopi inter ipsos recipiebantur. Ex quo

tempore tres eorum ordines fuerunt, presbyteri episcopi et diaconi, qui omnes episcopis in vniuersum omnibus ipsisque archiepiscopis et primatibus praecelebant, et a pontifice proxime ab erant, cum quo senatum ecclesiae uniuersae efficere putabantur.

§. XXVIII.

catechi-
siae.

Qui catechumenos disciplinam sanctiorem docebant *catechistae* vocabantur, atque ex omnibus ordinibus clericorum sumebantur, ipsi vero peculiarem ordinem non constituiebant. Alicubi etiam, *Alexandriae* in primis, doctores publici sic dicebantur, qui scholas aperiebant ad doctrinam sanctiorem *christianis* ipsisque clericis curatius explicandam; quales etiam postea *Constantinopoli* et alibi fuerunt: a quibus non admodum differebant *tractatores*, qui publice ad erudiendam plebem verba facere solebant.

§. XXVIII.

reliqua in-
frequentia cleri-
corum ge-
nera.

Reliqui clerici extraordinarii neque vbiuis neque semper iidem obtinuerunt: quorsum pertinent I) *mansionarii*, qui alicubi ostiarii fuerunt, alibi administratores fundorum ecclesiasticorum; II) *custodes* tam ecclesiarum seu aeditui, quam locorum sacrorum;

rum; III) *oeconomi* saeculo quarto instituti ad bona ecclesiae curanda et rationes referenda; IIII) *cimeliarcbae*, *sacristani* et *thesaurarii*, qui custodes vasorum sacrorum et thesauri ecclesiae erant; atque si archiui seu litterarum publicarum curam gerebant *chartophylaces* dicebantur; V) *hermeneutae*, qui sacras litteras vernacula lingua publice reddebant; VI) *notarii*, qui sermones et colloquia notis celeriter excipiebant, ad martyrum acta consignanda primum instituti; VII) *apocripharii*, qui ab episcopis et ecclesiis ad aulam imperatorum ablegabantur causas ibi acturi; VIII) *syncelli* ad communem conuictum episcoporum constituti; VIII) *colliberti* seu ministri clericorum; X) *chartularii*, qui primo a notariis parum differebant, sensim vero ad negotia publica adhibebantur, quibus praeerant *cancellarii*; et XI) denique *cappellani* a *cappa reliquiarum* circumferenda sic dicti, qui sacris domesticis in familiis regum et procerum operabantur.

§. XXX.

Qui ad causas ecclesiarum apud magistratum agendas constituebantur, quales etiam alicubi pauperibus da-

B 4

ban-

bantur, *defensores, ecclici et aduocati*, clerici primum fuerunt; a saeculo sexto autem laici esse potuerunt, qui tamen ipsi inter clericos recipi solebant: atque illis sensim quaedam potestas in ipsos clericos tribuebatur eos visitandi deferendique apud episcopum, et ipsius nomine causas leuiores dirimendi. Vnde sequioribus saeculis aliud defensorum et aduocatorum ecclesiarum genus enatum est, *vel principum et regum, vel supremorum imperii administratorum*, qui securitates ecclesiarum armis et patrocinio vindicabant: quam ob rem non solum quaedam in ecclesias iurisdictio, sed possessionum etiam usura ipsis concedebatur, quod tamen abusibus admodum obnoxium fuit.

§. XXXI.

electio
clerico-
rum.

Clerici primis temporibus ab extraordinariis doctoribus constituebantur. Deinde *episcoporum* electio fiebat *vel* extra ordinem per sortem et antecessoris, celebrioris etiam antistitis et synodi, denominationem: *vel* ordinarie per suffragia cleri et populi, ope interuentoris in ecclesia occidentali. Sensim tamen populus excludi coepit ab ipsa optione facienda: cum *vel* imperan-

perantes illam sibi vindicarent, primum in sedibus suis, deinde alibi etiam tam ad seditiones euitandas, quam ob beneficia in ecclesias collata, *vel* collegiis clericorum cathedralium tribueretur.

Presbyterorum aequae ac *diaconorum* et inferioris cleri electio ab episcopis pendebat, concurrente populo et reliquo clero non solum ad testimonium electo perhibendum, verum etiam ad optionem in primis presbyterorum, quod tamen sensim obsoleuit. Inferiori clero sponte plerique se addicebant, vel a parentibus mature consecrabantur. Ad superiorem clerum in primis episcopatum electi diu nonnunquam renitebantur et coacte ordinabantur, quod canonibus tamen abrogatum est. Fundatores ecclesiarum et donatores reddituum satis mature denominationem obtinuerunt clericorum in illis sacra factorum, vnde ius patronatus enatum est.

§. XXXII.

Consuetudine stabilitum et canonibus cautum erat, I) vt nemo ad altiores dignitates eueheretur, nisi per gradus inferiores; II) vt de fide suspecti non essent, ad superiorem clerum & episcopatum in primis electi;

B 5

III)

conditio
clericorum
legibus
requiritur
sita.

III) ne quis extra ecclesiam suam eligeretur, neque ex vna in aliam transferretur; IIII) ne quis eligeretur catechumenus, qui poenitentiam publicam egerat, profligatae vitae post baptismum aut enegumenus aut comoedus fuerat, aut se mutilauerat, clinicus, ab haereticis baptizatus, bigamus, miles, curialis, seruus aut simoniacus; V) vt aetatis ratio haberetur in clero superiore, neque episcopus aut presbyter infra trigessimum, diaconus vero infra vigesimum quintum annum constitueretur; VI) vt rigorose examinaretur electus, omniumque accusationes contra eum audirentur; VII) ne quis episcopus extra suam ecclesiam aut prouinciam, neque nisi per tres episcopos ordinaretur; VIII) ne in vicis et oppidis exiguis, neque plures eiusdem sedis episcopi simul ordinarentur; VIII) ne quis clerus vage ordinaretur; et X) denique, ne quis plures ecclesias possideret, aut ad plures simul pertineret. Erat tamen in necessitatibus & casibus extraordinariis exceptionibus locus cognoscente synodo: quae sensim frequentiores fiebant, ex quo episcopi *romani* ius dispensandi a canonibus sibi arrogarunt; vbi *postulari* poterant eiusmodi clerici, atque plures ecclesiae
alia-

aliaque beneficia conseruationi primum et possessioni deinde vnus *commendari*, vnde *commendae* ortum traxerunt.

§. XXXIII.

Legibus praeterea sancitum erat vt officia *eccl.* clerici I) integritati morum et vitae *rundem* sanctitati studerent, sibi que cauerent non solum a delictis remotione puniendis, quorsum ebrietas, alea et foeneratio pertinebant; verum etiam a suspicione vitiorum facienda: II) litterarum sacrarum studiis vacarent, atque a profanis et haereticis libris abhorrerent non sine necessitate legendis: III) officii partes non negligerent, sed sancte obirent: IIII) conuersationem caute instituerent, atque a scurrilitate et leuitate abstinerent: V) stationem non relinquerent aut extra dioecesin vagarentur sine necessitate: et VI) denique saecularibus negotiis non immiscerentur. Nullis vero legibus ad bonorum abdicationem aut coelibatum adstringebantur: qui tamen sensim introductus est, cum plerique sub calamitatibus publicis a matrimonio incundo, aut, si illud inierant, ab vxorum consuetudine sponte abstinerent, secundae autem nuptiae omnes illegitimae haberentur; quod postea in necessitatem transit, cui et quidam cano-

canones obuiam iuerunt et consuetudo, tam orientalis ecclesiae perpetua, quam quarundam regionum in occidente satis diu continuata vehementer restitit.

§. XXXIII.

immunita-
tes illo-
rum.

Immunitates clericorum, quas ab imperatoribus christianis mature obtinuerunt, erant I) vt episcopi in iudicium non arcefferentur ad dicendum testimonium: II) vt clerici omnes non solum in caussis ecclesiasticis a iudicii saecularis cognitione exempti essent; verum etiam in leuioribus caussis criminalibus, grauiora enim delicta excipiebantur, atque in caussis pecuniariis cum laico: et III) vt a censu, non possessionum, sed capitum, et reliquis tributis atque oneribus publicis et personalibus liberi essent.

§. XXXV.

reditus.

Sustentatio clericorum sumebatur *primum* ex oblationibus christianorum *tam* quotidianis et hebdomadariis *quam* mensuris; *deinde* ex retribus possessionum ex donationibus ecclesiis propriarum; quorsum accesserunt *postea* nonnulli redditus extraordinarii ex aerario Imperatorum subinde sumti, bona

bona martyrum, confessorum et clericorum, qui sine heredibus obierant aut illegitime statione decesserant, templa denique Deorum cum possessionibus; *tandem* etiam ex decimis et primitiis fructuum a saeculo quarto et quinto introductis: nemini tamen pro officii obeundi partibus quidquam sumere licebat. Atque hi redditus omnes in certas partes diuidebantur, plerumque tres: quarum *vna* episcopo tribuebatur ad hospitalitatem exercendam, *altera* clericis reliquis, *tertia* pars ecclesiae ad aedificia et luminaria, pauperes etiam subleuandos; quibus alicubi peculiaris portio destinabatur, sicut alibi etiam redditus in communi administrabantur. Nunquam tamen bona ecclesiae sine necessitate a synodo diiudicanda alienari potuerunt.

§. XXXVI.

Qui ad alteram partem ciuitatis *christianae* pertinebant, *fideles* et interesse laici poterant omnibus sacris publicis, tum eucharistiae tum precibus communibus tum denique sermonibus de mysteriis, et oratione dominica uti, et suffragia dicere in conuentibus ad eligendos clericos atque grauiores causas ecclesiasticas habitis. Alicubi, in
Africa

Africa maxime, *seniores* ex populo constituebantur, qui vna cum clericis disciplinae ecclesiasticae rerumque sacram curam gerebant.

XXXVII.

pauperes,
virgines et
viduae. Peculiari ratione ex fidelibus ad ecclesiam pertinebant atque clericorum curae suberant, tam pauperes ex reditibus ecclesiae subleuandi vel alendi, quam virgines et viduae, ecclesiasticae virginitatem et continentiam professae, publico ritu consecratae, vestibus et separato in conuentibus sacris loco distinctae, canoni etiam seu matriculae ecclesiarum inscriptae, atque immunitatum quarundam ecclesiasticarum participes. Quae a saeculo secundo iam locum habuerunt, atque a saeculo quarto censuram incurrere coeperunt, si nuberent, licet ipsum matrimonium non pro irritum haberetur, per incrementa monasticae vitae autem tandem desierunt.

§. XXXVIII.

catechumeni. *Catechumeni*, qui nouitoli etiam et tirones nonnunquam vocabantur, solebant per manuum impositionem recipi, seu *christiani* fieri atque pro diuersa animi conditione explorata perbre-

breuius vel longius tempus ad baptisma praeparari et doctrinam *christianam* edoceri. Diuidebantur autem in tres classes: *vna* erat *audientium*, qui lectionibus et sermonibus sacris intererant a precibus exclusi; *altera genuflectentium*, qui ad preces nonnullas admittebantur in terram prouoluti et cum manuum impositione dimissi; *tertia competentium* seu *electorum*, qui curatius instituebantur et viginti proximos dies ante baptisma symbolum et orationem dominicam docebantur, multis etiam exorcismis aliisque alicubi ceremoniis praeparabantur. Si quid deliquerant, ex superiori ad inferiorem classem reiciebantur et diutius baptismo carebant, aut extra ecclesiam propellebantur, spe tamen baptismi nunquam penitus denegata. Qui *vel* martyrio baptismi intercipiuntur, *vel* sine neglectu eiusdem obierant nondum baptizati, de illorum salute nunquam dubitabatur.

§. XXXVIII.

Energumini ab exorcistis institutione, precibus et manuum impositione priuatim curandi, in conuentibus sacris non solum lectionibus et sermonibus sacris, verum etiam precibus *vna*

energumini et poenitentes.

cura

cum catechumenis secundi ordinis intererant, post illos cum manuum impositione dimissi. *Poenitentes* cum ecclesia, ex cuius communione delictis publicis exciderant, conciliandi luctum et desiderium receptionis publice testatum faciebant, atque a saeculo tertio in quatuor ordines diuidebantur: quorum *primus* erat *stentium* et *hiemantium*, qui extra ecclesiam poenitentiam efflagitabant; *secundus audientium*, qui data ipsis per manuum impositionem poenitentia ad lectiones et sermones admittebantur; *tertius genuflectentium* seu *substratorum*, qui ad nonnullas preces communes admissi post catechumenos secundi ordinis et energumenos, ante competentes vero, cum manuum impositione dimittebantur; *quartus consistentium*, quibus stantibus precari, omnibus sacris interesse, atque cum fidelibus ad altare communicare licebat sine oblatione tamen et eucharistia.

§. XXXX.

martyres
et confes-
sores.

Qui CHRISTI causa vexationes corporis et mortem oppetierant, *martyres* vocabantur: ad quos illi etiam pertinebant, qui in carcere obierant, in primis post tormina et cruciatus, aut
in

in fuga et exilio misere perierant. Reliqui post cruciatus dimissi *martyres designati* nominabantur: *confessores* autem ii, qui publica CHRISTI confessione vitam periclitati fuerant aut carcerem tolerauerant. Atque his omnibus singularis honor exhibebatur, vt tam quoad viuerent visitarentur crebro, si liceret, aut litteris confirmarentur, precibus publicis Deo commendati, atque libelli eorundem ad ecclesiam, imprimis deprecatorii pro lapsis, magni momenti haberentur; quam post mortem martyrum exuuiae sollicite conderentur, atque memoria publice consecraretur. Ambitus tamen martyrii temerarius iure improbatur.

§. XXXXI.

Postquam nonnulli iam a primis ascetae et saeculis seueriorem vitam egerunt *ascetae* monachi, *tae* vocati, a saeculo tercio medio *monastica* vita inter christianos introduci coepit: cum quidam calamitatibus publicis se subtraherent in solitudinem secesserunt, quorum aliqui in societatem coiuerunt a saeculo quarto, alii solimanserunt. Vnde duplex monachorum genus, vnum anachoretarum seu eremitarum, qui in desertis vel lauris vivebant, quorsum etiam *stylitae* et *reclusi*

Handwritten marginal notes in Latin script, including references to 'Lactantius', 'Philosophus', and 'S. XXXXI'.

§. XXXXII.

Monachi primi laicis accensebantur; sensim tamen clerici inde eligi ipsi clericos habere, in synodis suffragari, et tandem clericis adnumerari coeperunt: vnde distinctio clericorum in regulares et saeculares orta est; omnes tamen episcoporum iurisdictioni suberant, neque sacra faciebant extra monasterium, nisi ab episcopis iussi in casu necessitatis. Praeterea primis temporibus victum sibi parabant laboribus manuariis, temperantiae, ieiuniis, et sacris tam publicis quam priuatis vacabant; voto tamen ab initio non adstricti, cuius necessitas sensim introducta est. Legibus etiam cautum erat, ne curiales aut serui, liberi et coniuges sine magistratus, dominorum, parentum et coniugum consensu monachi fierent.

conditio
monacho
rum.

§. XXXXIII.

Christiani olim omnes *fratrum sororumque* nomine mutuo vtebantur, laici doctores *patres* adpellabant, ab iisdem *fili* vocati, quod inter diuersos etiam clericorum ordines obtinuit: tandem patrum denominatio presbyteris, fratrum et sororum monachis et monialibus propria euasit. Quorum post mortem memoria publice colebatur,

honorificae
denominatio-
nes et
commemora-
tio-
nes.

et commemoratio in canone missae fiebat, *sancti* dicebantur: qui honor martyribus solis primum obtingebat ex sententia episcopi et synodi de ipsis lata, deinde etiam aliis exhibebatur de re sacra bene meritis; cuius rei iudicium in occidentali ecclesia episcopi *romani* sentim sibi vindicarunt introducta solempni *canonizatione*.

§. XXXXIII.

genera hominum extra ecclesiam.

Qui extra ecclesiam viuebant et profani habebantur, *vel* Deorum cultores erant, *graeci*, *idololatrae*, *gentes* et *ethnici*, atque a saeculo quarto *pagani* vocati, *vel iudaei*, vel a saeculo septimo *Muhammedani*; qui in vniuersum omnes *infideles* dicebantur: *vel haeretici* ob errores noxios ex ecclesia eiectione per synodos; *vel schismatici* ob dissidia in cultu et disciplina sacra ab ecclesia separati. Atque horum omnium sacris interesse aut inferuire nemini licebat, omnes etiam a sacris christianorum praeter auditionem lectionum et sermonum publicorum, imo etiam a familiari conuersatione et matrimonio fidelium arcebantur. Priores seu infideles per baptismum, posteriores per manuum impositionem recipiebantur, nisi baptismi eorundem administratio defectibus laborauerat.

CA.

CAPUT II.

DE

TEMPORIBUS SACRIS.

§. XXXV.

Tempora sacra *tum* anniuersaria diuisio
 fuerunt, eaque *vel* festa cultui temporum
 publico destinata, *tam* vniuersalia et sacrorum.
 antiquiora ex quatuor primis saeculis
 orta, *vt pascha, pentecoste, natalis* CHRI-
 STI, atque *matyrum natalitia*; et recen-
 toria per singulos menses consideran-
 da; *quam* particularia in nonnullis tan-
 tum ecclesiis atque ob peculiarem ra-
 tionem diuersis temporibus celebrata;
vel semifesta, *vt vigiliae et octauae* fe-
 storum, *ieiunia stata et quinquagesima*:
tum hebdomadalia, *vt dies dominica,*
 sabbatum, et ieiunia minora: *tum* di-
 urna horarum canonicarum. Quo
 etiam referri debet *aera christianorum*
 atque *annus ecclesiasticus et iubi-*
 laeus.

§. XXXVI.

Festa aequae ac dies dominica olim celebratio
 agebantur *tum* vacatione a laboribus, festorum.
 conuentibus sacris cultuque Dei publi-

dum discrepantes, *romanum* in primis et *alexandrinum*, qui posterior tandem ubique introductus est a saeculo nono.

§. XXXXVIII.

Solemnia paschae septem proximos *solemnia* dies continuabantur, vacatione cultu- *illius*, que publico transigendos, atque dominica noua finiebantur, quae *quasimodogeniti* etiam et *in albis* vocabatur ob baptizatos in illo festo, saeculo demum nono ad tres tantum dies restricta. Imperatores *christiani* indulgentia paschali in captiuis dimittendis, exceptis tamen grauiorum delictorum reis, illa celebrabant, quae consuetudo postea ad alias gentes *christianas* transiit. Ordinarium praeterea tempus erat hoc festum impertiendi baptismum et pacem, atque cum necessitate eucharistiam sumendi coniunctum, quae olim omnibus festis communis erat.

§. XXXXVIII.

Pentecoste sensu *laxiori* quinquaginta *pentecostes* dies integros post pascha, sacros olim *ste.* festosque, significabat: *strictiori* vero ipsam quinquagesimam diem memoriae Spiritus sancti in primos *CHRISTI* ciues effusi sacram, quae *dies* etiam

Spiritus vocabatur. Nonnullis videntur haec solemnia ab apostolorum tempore ex iudaeorum consuetudinibus in ciuitatem *christianam* transiisse; quod in oriente factum fuisse admodum probabile est: a saeculo saltem secundo inter *christianos* vbique obtinuit. Solebat, praeter conuentus sacros et eucharistiam ab omnibus sumtam, baptismus eo tempore administrari atque solemnior cultus publicus duos proximos dies continuari.

§. L.

natalis
Christi.

Festum natiuitatis Christi saeculo decimo quarto celebrari coepit, et quinto denique vbique inualuit: diuerso tamen tempore olim peractum, cum orientales die VIII Idus Ianuarias illud obirent, *epiphaniae* et *theophaniae* nomine insignitum; occidentales vero VIII die Kal. Ian. quorum consuetudinem postea orientales secuti sunt. Quod factum fuisse videtur, tam quod nonnulli CHRISTUM eo die natum existimarunt opinione de ZACHARIA IOANNIS baptistae patre die expiationis sacra faciente inducti, quam ob solem CHRISTI symbolum ab eo tempore ad nos redeuntem eiusque natalem inter gentes eo tempore celebrari solitum.

rum. Transgebatur iisdem solemnibus cum pascha et pentecoste, atque per satis longum tempus nouum annum exordiebatur.

§. LI.

Festa memoriae martyrum sacra, *natales* *talitia* eorundem vocata, a saeculo *marty-* cundo inter *christianos* obtinuerunt; *rum.* peculiaria tamen primum fuerunt *eccle-* clesiarum, vbi vixerunt aut mortem *subierunt* aut inhumati seruabantur; *vr-* fideles eo die ad eorum sepulcra *con-* fluerent, sacra facerent, eucharistiam *caperent*, atque lectis eorundem *actis* et sermonibus sacris eorum *memori-* am recolerent, oblationes etiam *con-* ferrent, et epulas solemnes, pauperibus maxime, instituerent. Quae *solemnis* concelebratio memoriae *illustri-* orum martyrum deinde ad alias etiam *ecclesias* transit: die peculiari *marty-* rum in vniuersum omnium *memo-* riae consecrato. Serius postea *sancto-* rum de ecclesia bene meritorum atque *in pace* defunctorum annua *commem-* oratio sollemnis introduci coepit, *quae* re numerus festorum mirifice *excre-* uit.

§. LII.

In menssem *ianuarium* incidunt *fe-* festum *circum-* cisionis et *epiphaniae*. *Pri-* cumcisi- *o-* nis *Christi.*

num recens admodum est; nam per decem prima saecula nondum ubique peragebatur, *christiani* contra grauissime olim interdicebantur solemnibus kalendarum *Ianuarii* effusissima lasciuia et luxu a paganis celebratarum. Postquam autem octauae festorum celebrari coeperunt, ob octauam natalis CHRISTI inueteratamque consuetudinem solemnium ciuilium et domesticorum, publicis sacris et memoriae circumcisionis CHRISTI destinatum fuisse videtur: in primis ex quo antiqua anni apud *Romanos* auspicia ab hoc die capienda instaurabantur.

§. LIII.

epiphania. Alterum *Ianuarii* festum *epiphaniae* a saeculo quarto primum in ecclesia orientali solemnibus natalitiis CHRISTI sacrum erat: postea tanquam peculiare festum consecrabatur memoriae *tui* baptismi CHRISTI, vnde dies luminum et *theophania* dicebatur; *tum* apparitionis stellae magis factae, vnde festum trium regum vocabatur; *tum* miraculi aquae in vinum mutatae, vnde nomen *bethphaniae* habuit. Solebat illud eadem celebritate cum diebus dominicis et festis maioribus peragi, vt sacra publica fierent atque in ecclesia

DE TEMPORIBUS SACRIS. 43

fia *graeca* et *africana* baptismus solemnis institueretur, et aqua consecraretur, atque per omnes ecclesias paschae solemniūque mobilium cuiusuis anni tempus indiceretur. Festum conuersionis PAULI in diem XVI Ianuarii ordinatum saeculo demum duodecimo intulit.

220M
310M

§. LIII.

Quod *Februario* mense celebratur festum purificationis MARIAE *græcis* dictum, aliis festum SI-MEONIS et *praesentationis domini*, a saeculo sexto ortum traxit, videreturque institutum vt populus a sacris ambarualibus et febris seu lustrationibus profanis, quae accensis facibus publice fiebant, ad solemnia CHRISTO sacra et memoriae natalium eiusdem publice finiendae destinata ita pertraheretur: vnde etiam consecratio candelarum et cereorum deriuatur, quae consuetudo solemnibus his nomen *festi candelarum* seu *Lichtmesse* impertiuit. Quod in diem XXII *Februarii* incidit festum *cathedrae* PETRI ad similem consuetudinem profanarum epularum a gentibus eo tempore dari solitarum abolendum ordinabatur. Dies vero XXIII. eiusdem mensis MATTHIAE apostolo consecratus est.

festi mensis
sis Februae

*Simone sua gratia inter
paulum. In die Iu. Mariae
græcis dictum. In die Iu.
die Iu. die Iu. die Iu.
die Iu. die Iu. die Iu.
die Iu. die Iu. die Iu.*

3110M
311M

*Die Iu. die Iu. die Iu.
die Iu. die Iu. die Iu.
die Iu. die Iu. die Iu.
die Iu. die Iu. die Iu.
die Iu. die Iu. die Iu.
die Iu. die Iu. die Iu.*

§. LV.

§. LV.

Mensis
Martii.

Mense *Martio* celebratur festum annuntiationis *MARIAE* seu domini die VIII Kal. *April.* nouem menses a natalitiis *CHRISTI*: quod saeculo sexto aut septimo institutum fuisse viderur; alicubi, in *Hispania* maxime, in mensem *Decembrem* ad diem XVI Kal. *Januar.* translatum, ne ieiunium quadragesimale turbaretur, iisdem solemnibus cum diebus dominicis et festis maioribus peragi solitum. Praeterea *GREGORII* festum saeculo octauo a *GREGORIO* quarto in memoriam *GREGORII* magni ad diem IV Idus *Martias* ordinatum, eoque solemnia scholarum publica apud *Romanos* die XII Kal. *Apr.* celebrata translata fuerunt

§. LVI.

Aprilis et
Maii.

Post mensem *Aprilem*, qui ob quinquagesimam olim sacram aliis festis caruit, praeter recens admodum festum *lanceae* et clauorum saeculo decimo quarto institutum, incidit in Kalendas *Matas* festum *PHILIPPI* et *IACOBI*, primum commemorationi omnium apostolorum sacrum. Praeterea in diem V Non. *Maii* festum inuentionis *sanctae crucis*, quod in orientali ecclesia orrum saeculo decimo quarto demum

DE TEMPORIBUS SACRIS. 45

num in occidentali vbiuis obtinuit, Quod eodem mense agi solet *festum ascensionis* CHRISTI inter quinquaginta dies a *pascha* ad *pentecosten* peculiari ratione celebrabatur a saeculo quarto; reliquorum etiam abrogata celebritate solum remansit iisdem cum festis et dominicis solemnibus obeundum.

§. LVII.

Ad mensem *Iunium* refertur, prae-
ter *festum corporis* CHRISTI saeculo
demum decimo tertio institutum, na-
talis IOANNIS *Baptistae* die IX Kal.
Iun. obeundus a saeculo quinto iam in-
troducitur; cuius ignes sacri a sacris
VESTAE, quae eo tempore celebra-
bantur, orti esse videntur: et festum
denique PETRI et PAULI die III et
pridie Kal. *Iul.* peragendum, quod
primum fuit inter festa *apostolorum* pe-
culiaria saeculo quarto iam extra *Romam*
celebratum.

§. LVIII.

Quod postridie Kal. *Iul.* celebratur *Iulii*,
festum visitationis MARIAE occidenta-
lis tantum ecclesiae est, exeunte de-
mum saeculo decimo quarto institutum
ab Urbano VI, atque in concilio *Basi-*
leensi saeculo decimo quinto confirma-
tura

tum: festum *diuisionis apostolorum* idibus Iuliis, et *MARIAE MAGDALENAE* die XI Kal. *Augusti* obeunda recentia quidem sunt, illo tamen antiquiora. Festum vero *IACOBI* maioris die VIII Kal. *Augusti* obeundum aliquantum his vetustius esse videtur.

§. LVIII.

Augusti.

Kalendis *Augusti* festum *PETRI ad vincula* a saeculo quinto ad solemnia memoriae *AUGUSTI* imperatoris apud *Romanos* sacra rectius consecranda ordinatum fuisse videtur. Festum *transfigurationis CHRISTI* postridie nonarum *Augusti* in orientali ecclesia a saeculo septimo peractum est, et decimo quinto demum vniuersale euasit. Festum *adsumptionis* seu *dormitionis MARIAE* ad diem XVII Kal. *Septembr.* satis antiquum est saeculo sexto iam celebratum et nono deinde vniuersale factum. Festum *BARTHOLOMAEI* ad diem IX Kal. *Sept.* agitur. Festum *decollationis IOANNIS Baptistae* ad diem III ante Kal. *Sept.* recentius est.

§. LX.

Septembris.

Ad mensem *Septembrem* pertinet festum *natiuitatis MARIAE* saeculo septimo ad diem VI Id. *Sept.* ordinatum

DE TEMPORIBUS SACRIS. 47

rum et saeculo decimo tertio maioribus
 festis adnumeratum: praeterea festum
exaltationis crucis postridie iduum *Sept.*
 saeculo septimo ab HERACLIO impe-
 ratore institutum ob crucem a *Persis*
 receptam: porro festum MATTHAEI
 ad diem XI Kal. *Octobr.* aequae incer-
 tae originis ac reliqui dies *apostolis* sa-
 cri: et festum denique MICHAELIS
 die III Kal. *Octobr.* a saeculo sexto vel
 quinto exeunte peractum, ob adpari-
 tionem angeli in monte *Apuliae Garga-*
no factam.

§. LXI.

Mensis *October* solum festum SIMEO-
 NIS et IUDAE habet ad diem V Kal. *octobris et*
nouem-
bris,
bris,
Novembr. His ipsis vero Kalendis agi-
 tur *festum omnium sanctorum* saeculo sep-
 timo ad diem IV. Idus *Maias* ordina-
 tum, saeculo vero nono huc transla-
 tum. Quod postridie seu die IV non.
Novembr. incidit *festum omnium anima-*
rum saeculo undecimo ineunte celebra-
 ri coepit, non tamen ubique inualuit.
 MARTINI festum ad diem III Idus *No-*
uembr. a saeculo septimo et nono la-
 tius obtinuit, ob sacra vindemiarum
 a gentibus eo tempore celebrata. Fe-
 stum *praesentationis MARIAE* ad diem
 III Kal. *Decembr.* saeculo octavo *Con-*
stan-

a Lucian. Po. no 855.

*no 1002. In fine scripti in
 Bist. Mab. Syrol. geom. Tisch.
 p. 1144 n. 10.*

stantinopoli celebratum est, et deinde saeculo decimo quinto in ecclesia occidentali receptum. Festum denique ANDREAE pridie Kal. Decembr. agitur.

§. LXII.

decembris. In mensem *Decembrem* incidunt et festum *conceptionis* MARIAE saeculo undecimo in occidentali ecclesia celebrari coeptum ad diem VI iduum *Decembrium*; et festum THOMAE ad diem XII Kal. *Januarii*; et festum STEPHANI protomartyris ad diem VII Kal. *Januarii*; et festum IOANNIS *Euangelistae* ad diem VI Kal. *Januarii*; et festum denique *Innocentium* ad diem V ante Kal. *Januarii*.

§. LXIII.

festi peculiaria.

Ad festi peculiaribus ecclesiis propria pertinent, praeter natales et commemorationes sanctorum, quorum solemnia antiquitus particularia duntaxat fuerunt, tum *encaeniae* seu dies memoriae dedicationis templorum sacri, a saeculo quarto peragi soliti; tum natales episcoporum seu commemorationes solemnes ordinationis eorum a saeculo quinto alicubi introductae; tum denique festi in memoriam insignis

signis liberationis aut beneficii diuini
in aliquam ecclesiam collati sacra.

§. LXIII.

Tempora semifesta *vel* ad festa ma- tempora
iora pertinent *vel* seorsim celebrantur. semifesta.
Prioris generis sunt vigiliae et octa-
uae. *Vigiliae tam* ex conuentuum no-
cturnorum et antelucanorum a *Cbri-*
stianis necessitate cogente habitorum
consuetudine, *quam* ex legibus israeli-
ticis exordiendi sacra solemnia a vespe-
ra dies festos praegressa, ortae sunt,
celebrataeque ante dies dominicos, fe-
sta maiora et martyrum natales, con-
uentibus, epulis et peruigiliis: quae
tamen a saeculo quarto abrogata et cum
ieiuniis commutata fuerunt. *Octavae*
vero sensim ex consuetudine *Iudaeorum*
peragendi sacra solemnia dies septem
continuos, claudendique solemnus
die octaua enatae videntur, et primum
cum solis festis dominicis coniunctae
fuerunt, deinde ad alia etiam trans-
latae.

§. LXV.

Inter *ieiunia* stata anniuersaria emi- ieiunium
net *quadragesimale*, quod primis tem- quadrage-
poribus quadraginta horarum fuisse simale.
videtur; sensim vero ad plures dies et
D heb-

hebdomades auctum, et tandem a dominica sexta ante pascha *quadragesima* dicta inchoatum fuit, aut a dominica septima, *quingagesima* vocata, ut dies triginta sex ieiunarent, quod *decimationem animae* nominarunt: donec in ecclesia occidentali initium illius ad feriam quartam septimae ante pascha hebdomadis, seu *diem cinerum* figeretur; ut quadraginta dies complerent, ob ieiunia CHRISTI, MOSIS et ELIAE totidem dierum. Transigebantur hi dies abstinentiis et ieiuniis pro singulorum libertate primum diuersis, deinde vero licet fatis laxe restrictioribus, fuga laetiarum et conuentibus sacris, ut catechumeni poenitentes et omnes fideles ad sacra paschae melius praeparentur.

§. LXVI.

hebdomas magna. *Hebdomas magna*, quae pascha *εβδομα* etiam vocabatur, olim solemnius transigebatur maiore seueritate ieiunii, exercitiis pietatis et charitatis atque iustitio. In primis feria quinta memoria sacrae coenae institutae celebrabatur communione et examine publico competentium; feria sexta seu *parascue* absolute poenitentium; et feria septima seu *sabbatum magnum* ieiunio seuerissimo, quod penitus in-

edi.

edicum peruigilio sequente obire solebant.

§. LXVII.

Praeter ieiunium quadragesimale reliqua ieiunium sensim inualuerunt tria ieiunia anni ieiunia uersaria. *Vnum* pentecostes, *alterum* autumnale, et *tertium* aduentus seu natalis domini: quae coniuncta effecerunt *ieiunia quatuor temporum*. Quorsum accessit et ieiunium *rogationum* in ecclesia occidentali, non tamen ubique, tres dies festum adscensionis proxime praegressos obseruatum; et ieiunia singulorum mensium excepto *Julio* et *Augusto*; et ieiunia praecipuorum festorum ex uigiliis orta; et ieiunia quatuor ordinationum, quae plerumque in ieiunia quatuor temporum incidebant.

§. LXVIII.

Vox *quingagesima* vel diem domini-
cam septimam ante pascha significat; *quingagesima*.
quam immediate excipit ieiunii quadragesimalis initium: *vel* tempus quinquaginta dierum post pascha; qui olim omnes festi erant et ita transigebantur, ut conuentus sacri haberentur, in quibus acta apostolorum maxime praelegebantur, ieiunare autem et prostratis precari non liceret, atque a

spectaculis, non autem a laboribus, vacaretur, quod tamen sensim obsoleuit, et a saeculo quarto iam cessare coepit.

§. LXVIII.

dies dominica.

Inter tempora festa singularum hebdomadam eminet *dies solis*, quem *dominicum* et *diem panis* dixerunt, ab ipsis auspiciis ciuitatis *christianae* cultui diuino consecratum, ob memoriam resurrectionis CHRISTI et effusionis spiritus sancti. Celebrabatur ille conuentibus et sacris publicis, operibus charitatis, vacatione a laboribus et sub magistratibus *christianis* iustitio, spectaculorum cessatione atque laetitiae significationibus, vt illo nunquam genibus flexis oraretur aut ieiunaretur, ne in ipsa quidem quadragesima.

§. LXX.

dominicarum denominatio apud Latinos.

Latini dominicas quatuor proxime praegressas natalem CHRISTI vocant dominicas *aduentus*, quas olim plures habuerunt inuersoque ordine numeratas: dominicas proximas, post natiuitatem et circumcisionem CHRISTI; quae dominicam nonam ante pascha praecedunt, primam, secundam et reliquas post *epiphaniae*: dominicam nonam ante pascha *septuagesimam*; octauam

uam *sexagesimam*, septimam *quingagesimam* et *Esto Mibi* a lectione introitus ad missas, sextam *primam quadragesimae* seu *Inuocauit*, quintam *secundam quadragesimae* seu *Reminiscere*, quartam *tertiam quadragesimae* seu *Oculi*, tertiam *quartam quadragesimae* seu *Lactare* et *dominicum panis*, secundam *quintam quadragesimae* seu *Iudica*, primam *sextam quadragesimae* seu *Palmarum, florum, ramorum, indulgentiae, bosanna* et *capitulauium*: dominicam primam post pascha dixerunt *Quasimodogeniti* seu *in albis*, secundam *Misericordias Domini*, tertiam *Iubilate*, quartam *Cantate*, quintam *Rogate*, seu *vocem iucunditatis*, sextam *Exaudi* seu dominicam post ascensionem: dominicam proximam a pentecoste *festum trinitatis*, a quo reliquae ad finem anni ecclesiastici nominatae numerantur, vel ab ipsa pentecoste vnico semper numero adiecto.

§. LXXI.

Graeci hebdomadas non a dominica apud *gracos* praegressa sed subsequente nominant: dominicas autem vocant, primam aduentus *decimam LUCAE*, cuius lectio dominica proxima a dominica post *exaltationem crucis* seu idus septembres inchoatur; secundam et tertiam aduen-

D 3 tus

tus *undecimam* et *duodecimam* LUCAE; quartam, dominicam *ante natiuitatem* domini; dominicam post circumcissionem, *ante lumina*; primam Epiphaniae, *post lumina*; secundam Epiphaniae decimam quintam vel decimam sextam Lucae et sic porro ad dominicam decimam ante pascha, quae *prophetae* vel *publicani et pharisaei* vocatur; nona vero dominica *ασωτης* seu *prodigi*; octaua *ἀπὸ γενεῶς*; septima *τογοφαιος*; sexta prima ieiunii seu *orthodoxiae* ab instaurato cultu imaginum saeculo nono; quinta secunda ieiunii, quarta tertia ieiunii, tertia quarta ieiunii, secunda quinta ieiunii, prima palmarum seu LAZARI. Dominica vero prima post pascha ipsis dicitur *ἀντιπαρτα*, dominica noua, *διακαινομοτος* et *Thomae*, secunda tertia paschae et sic porro ad *pentecosten*: dominica autem prima post *pentecosten* dominica MATTHAEI et dies omnium sanctorum, prima post trinitatis secunda MATTHAEI et sic porro ad dominicam proxime praegressam idus septembres, quae *ante exaltationem* dicitur, et reliquae, quae illam proxime excipiunt, dominicae LUCAE adpellantur.

§. LXXII.

Septimus cuiusuis hebdomadis dies **sabbatum.**
Iudaeis festus et sabbatum dictus, primis temporibus a *christianis*, in oriente in primis celebrabatur conuentibus et sacris publicis atque laborum vacatione; licet non pari ritu cum die dominica: quod tamen a saeculo quarto alicubi cessauit, introducta iam saeculo tertio in occidente consuetudine ieiunandi hoc die; a qua orientales alieni fuerunt, qui praeter sabbatum magnum nunquam hunc diem ieiunium transegerunt, ne in ipsa quidem quadragesima.

§. LXXIII.

Semiieiunia feriae quartae et sextae a *Semiieiunia.*
 saeculo secundo obseruata sunt, solo pentecostes tempore excepto. Libere tamen et a clericis maxime asceticisque, in quibus ad horam nonam ieiuni manebant atque sacris publicis et precibus vacabant; postquam vero in occidentali ecclesia sabbato ieiunari coeptum est, feriae quartae ieiunium sensim obsoleuit.

§. LXXIII.

Tempora sacra quotidiana a *Iudaeis* horae ca-
 ad *Christianos* transierunt, qui a primis nonicae.

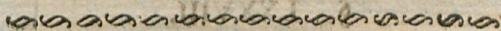
saeculis bis quotidie atque subinde ter ad preces communes conuerunt: unde solemniores congregationes antelucanae et lucernales ortum traxerunt; quibus priuatim alias tres precum horas adiecerunt. Postquam vero vita monastica magis inualuit, illae horae *canonicae* euaserunt atque ad septenarium numerum excreuerunt, introductae etiam in ecclesias: quorsum pertinent *matutina* antelucana, quae *laudum* etiam nomine venit; *prima* seu *matutina* posterior; *tertia*; *sexta*; *nona*; *vespertina* prior; et posterior seu *completorium*.

§. LXXV.

annorum
constitu-
tio. Annum veteres, saeculis potissimum mediis, diuersimode ordiebantur, *vel* a Kalendis *Ianuariis* ex *Romanorum* consuetudine; *vel* a Kalendis *Martii* ex antiquiorum *Romanorum* more; *vel* a Kalendis *Septembribus*, quod *Constantinopoli* fiebat; *vel* ab incarnatione *CHRISTI* seu die vigesima quinta *Martii*; *vel* a paschate seu passione *CHRISTI*; *vel* a natiuitate eiusdem seu die vigesima quinta *Decembris*; *vel* denique a festo *MARTINI*, unde consuetudo inualuit auspiciandi annum *ecclesiasticum* prima dominica aduentus. *Aera* annorum pri-

primum cum ciuili computandi ratione conueniebat, vt diu admodum *aera* DIOCLETIANI obtineret, quam *Christiani martyrum* vocarunt; donec sensim in occidente *aera natiuitatis* CHRISTI ad computum DIONYSII *exiguit* introduceretur. *Iubilaeus* annus centesimus quisque saeculo decimo quarto demum celebrari coepit, sensim ad vigesimum quintum quemuis redactus in ecclesia occidentali.

CAPUT III.

DE
LOCIS SACRIS.

§. LXXVI.

Ad loca sacra pertinent *et* templa *partitio*. eorumque partes; *et* adiectae aedes in primis baptisteria, vna cum singularum partium condecorationibus; *et* coemeteria veterum; *et* monasteria denique ac laurae.

§. LXXVII.

Habuerunt *Christiani* a primis tem- templa. poribus loca stana conuentuum sacrorum pro commoditate occasionum di-

§. CAPUT III.

uerfa: cum vel in aedibus priuatis, vel dormitoriis atque sepulcris, vel cryptis tyulisque ad sacra facienda conuenerunt. A saeculo tamen tertio peculiari his conuentibus aedes exstruere coeperunt, quas dominicas, domos DEI, ecclesiasticas, oratoria, metonymice etiam concilia, conciliabula, conuenticula et ecclesias, atque sensim basilicas atque a saeculo quarto templa vocarunt.

§. LXXVIII.

dispositio illorum.

Aedes sacrae primorum temporum simpliciores fuerunt sensim magnificentiores redditae, a saeculo in primis quarto, postquam imperatores christiani easdem exstruere atque templa in ecclesias mutare coeperunt. Erant autem variae formae vel rotundae, vel ouales, vel rectangulares, vel polygonae, vel ad figuram crucis efformatae: neque situs semper eadem ratio habebatur, vt versus orientem spectarent, quod tamen alicubi obseruatum est a saeculo quarto.

§. LXXVIII.

chorus.

Solebant aedes sacrae tam ob disciplinae sacrorumque in iis peragendorum rationes; quam ad imitationem tem-

[Marginal notes in Latin script, including phrases like 'Sicut in libro...', 'Sicut in libro...', 'Sicut in libro...']

[Marginal notes in Latin script, including phrases like 'Sicut in libro...', 'Sicut in libro...']

templi *hierosolymitani* in tres partes diuidi, alias tamen minores complexas praeter adiecta aedificia seu *exedras*. Religiosissima pars *bema*, *sacrarium*, *chorus* et *adyta* vocabatur: elatior erat atque per cancellos, alicubi etiam portas et velo a reliquo templo separata. In cuius apside sedes episcopi et presbyterorum, caetero autem spatium mensa communionis seu altare, atque alia nonnunquam mensa oblationum, nec non diaconicum seu *scenophylacium* minus comprehendebatur.

§. LXXX.

Mensae sacrae seu mysticae satis antiquitas, non crebro tamen aut proprie, *altaria* seu *aruae* vocatae, lignae olim erant et vnica tantum in singulis templis: sensim tamen lapideae factae sunt, et in occidentali ecclesia a saeculo sexto multiplicatae. Tegi solebant linteis atque, postquam splendidius efformari coeperunt, columnis cum turri superimposita seu ciborio, et peristerio exornabantur: fero tamen a saeculo sexto crucis effigies et candelarum vsus accessit.

§. LXXXI.

Secunda pars aedium sacrarum *nauis* seu templum vocata, et quadrata

ple

in die quibus. Conf. p. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

plerumque, comprehendebat *tum* ambonem seu suggestum et pulpitum, *tum* ad sermones solemnes habendos; quos episcopi tamen plerumque ex bemate perorabant, *quam* ad lectiones sacras peragendas; *tum* etiam stationes fidelium et consistentium atque substratorum, locis virorum et mulierum, virginum quoque et viduarum ecclesiasticarum, separatis, vna cum solea seu loco magistratibus et honoratioribus destinato. Atque hanc partem porticus ambire solebant et cellae nonnunquam.

§. LXXXII.

narthex,

Tertia pars *narthex* seu *serula* et *pro-naos* vocata, choro opposita, portas maiores, vestibulum et porticus complectebatur, atque locum tam auditorium quam infidelium. Area aedium sacrarum muro et porticibus alicubi circumdata esse solebat, atque praeter exedras fontem continebat seu phialam ad manus templum ingressurorum lauandas: quae sensim ad sepulturas adhiberi coepit, quod postea ipsis ecclesiis etiam accidit.

§. LXXXIII.

exedrae.

Exedrae ecclesiarum seu aedificia separata ad illas pertinentia fuerunt, *tum* bapti-

baptisteria satis ampla ad catechumenos instituendos ipsum fontem, seu piscinam, complexa, primum maioribus ecclesiis dioecesanis propria, deinde aliis etiam adiecta: tum diaconica, quae secretaria, vestiaria, receptoria, saluatoria, gazophylacia, metatoria et pastophoria dicta sunt: tum denique in quibusdam ecclesiis decanica, scholae, bibliothecae et domus episcoporum.

§. LXXXIII.

Ornamenta aedium sacrarum, postquam a saeculo quarto splendiores exstrui coeperant, constabant et condecorationibus inscriptionum, operis musivi et lacunati seu inaurati; et donariis seu anathematis voluntariis; et picturis tandem atque imaginibus historiarum aequae ac hominum viuorum mortuorumque ab exeunte saeculo quarto alicubi et sensim in ecclesias introductis, primum tamen sine cultu iisdem exhibito, qui postea temporis progressu inualuit saeculo octauo maxime stabilitus; a quo tempore demum DEI etiam et trinitatis imagines efformari coeperunt. *Organorum* usus in ecclesiis demum a saeculo decimo tertio obtinuit: campanarum vero ex saeculo septimo deriuari solet.

§. LXXXV.

dedicatio-
nes.

§. LXXXV.

Solemnius dedicabantur ecclesiae ab episcopo dioeceseos sermonibus, precibus et sacris publicis: quod a saeculo quarto ortum esse constat, licet antea sacra in eis peragerentur extraordinaria. Semper autem DEO consecrabantur, licet nomen sortirentur *vel* a martyre, *vel* a fundatore, *vel* occasione alia memorabili. A saeculo sexto altaria peculiari ritu dedicari coeperunt.

veneratio.

§. LXXXVI.

Ad venerationem ecclesiis exhibitam, pertinet *vt tum* ab vrbibus profanis ipsarummet aequae ac vasorum earundem religiose caueretur; *tum* eas ingressuri manus lauerent, alicubi etiam calceos exuerent, atque portas columnasque amplexi exoscularentur, imperatores vero diadema deponerent et satellitium dimitterent; *tum* sedatissimis et ad reuerentiam compositis moribus in iisdem vrerentur; *tum* easdem saepius ad priuatas quoque preces et meditationes frequentarent; *tum* denique tutissimum rerum pretiosarum hominumque in publicis calamitatibus et ab iniquis adprehensionibus perfugium atque asylum haberent.

rentur, quod tamen facinorosis non concedebatur, et postquam in turpem abusum degenerauerat multis limitibus circumscribebatur.

§. LXXXVII.

Distingui coeperunt ecclesiae sequi distinctione oribus temporibus, in episcopales, quae templo- matres etiam, cathedrales et catholi- rum. cae vocabantur; praeterea in dioecesa- nar, seu parochiales, quae baptisma- les etiam dicebantur; rum in oratoria capellas et facella? ad quas denique accesserunt ecclesiae collegiatae et monasteriorum, quibus tamen in vrbibus sero demum permittebantur.

Handwritten notes:
1) In D. Spiegel
2) In D. Spiegel
3) In D. Spiegel
4) In D. Spiegel
5) In D. Spiegel
6) In D. Spiegel
7) In D. Spiegel
8) In D. Spiegel
9) In D. Spiegel
10) In D. Spiegel

§. LXXXVIII.

Sepulturae locus ob leges ciuiles pri- coemeteris mis saeculis extra vrbes erat, coemeterii ria. seu dormitorii nomine insignitus: vbi vel in humo vel fornicibus et cryptis corpora condebantur; atque non solum vexationum publicarum tempore, sed postea etiam conuentus sacri in memoriis martyrum habebantur. A saeculo quarto imperatores et episcopi in areis ecclesiarum humari solebant, quod a saeculo sexto aliis etiam concedebatur; a quo tempore eminentio- rum hominum corpora in ipsis eccles.

Extensive handwritten notes and marginalia:
1) In D. Spiegel
2) In D. Spiegel
3) In D. Spiegel
4) In D. Spiegel
5) In D. Spiegel
6) In D. Spiegel
7) In D. Spiegel
8) In D. Spiegel
9) In D. Spiegel
10) In D. Spiegel
11) In D. Spiegel
12) In D. Spiegel
13) In D. Spiegel
14) In D. Spiegel
15) In D. Spiegel
16) In D. Spiegel
17) In D. Spiegel
18) In D. Spiegel
19) In D. Spiegel
20) In D. Spiegel
21) In D. Spiegel
22) In D. Spiegel
23) In D. Spiegel
24) In D. Spiegel
25) In D. Spiegel
26) In D. Spiegel
27) In D. Spiegel
28) In D. Spiegel
29) In D. Spiegel
30) In D. Spiegel
31) In D. Spiegel
32) In D. Spiegel
33) In D. Spiegel
34) In D. Spiegel
35) In D. Spiegel
36) In D. Spiegel
37) In D. Spiegel
38) In D. Spiegel
39) In D. Spiegel
40) In D. Spiegel
41) In D. Spiegel
42) In D. Spiegel
43) In D. Spiegel
44) In D. Spiegel
45) In D. Spiegel
46) In D. Spiegel
47) In D. Spiegel
48) In D. Spiegel
49) In D. Spiegel
50) In D. Spiegel
51) In D. Spiegel
52) In D. Spiegel
53) In D. Spiegel
54) In D. Spiegel
55) In D. Spiegel
56) In D. Spiegel
57) In D. Spiegel
58) In D. Spiegel
59) In D. Spiegel
60) In D. Spiegel
61) In D. Spiegel
62) In D. Spiegel
63) In D. Spiegel
64) In D. Spiegel
65) In D. Spiegel
66) In D. Spiegel
67) In D. Spiegel
68) In D. Spiegel
69) In D. Spiegel
70) In D. Spiegel
71) In D. Spiegel
72) In D. Spiegel
73) In D. Spiegel
74) In D. Spiegel
75) In D. Spiegel
76) In D. Spiegel
77) In D. Spiegel
78) In D. Spiegel
79) In D. Spiegel
80) In D. Spiegel
81) In D. Spiegel
82) In D. Spiegel
83) In D. Spiegel
84) In D. Spiegel
85) In D. Spiegel
86) In D. Spiegel
87) In D. Spiegel
88) In D. Spiegel
89) In D. Spiegel
90) In D. Spiegel
91) In D. Spiegel
92) In D. Spiegel
93) In D. Spiegel
94) In D. Spiegel
95) In D. Spiegel
96) In D. Spiegel
97) In D. Spiegel
98) In D. Spiegel
99) In D. Spiegel
100) In D. Spiegel

in gult. 28. a. in Muehlen. 1716. H. Samung. Ser. 1. Orma. de origine. perin...
librorum. Prof. Jena 1716.

in sa. Moyses

nem, quibus a populo respondebatur, qui lectionem stans auscultabat. Geminae esse solebant lectiones, immo plures, interpositis hymnis; in ecclesia occidentali sensim abolitae, ex quo lingua latina ab omnibus intelligi delit.

in gult. 28. a. in Muehlen. 1716. H. Samung. Ser. 1. Orma. de origine. perin...

§. LXXXIII.

Sermones.

Lectiones excipiebant orationes publicae, tractatus etiam, homiliae, disputationes et allocutiones vocatae, inter Iudaeos iam usitatae, quae ab episcopis, iisque permittentibus ab aliis etiam clericis, rarius vero laicis, habebantur, iisque plerumque sedentibus populo stante. Erant autem breviores; unde duae nonnunquam pluresue in vno conuentu locum habebant: quibus argumentum ex lectione praegressa desumptum ordinarie explicabatur, aut adhortatio pro occasione peculiari fiebat. Solebant illae precibus inchoari et iisdem aut benedictione finiri, atque a populo alicubi recitatione oraculorum diuinorum et plausibus interpellari scribendoque excipi. Postquam solemniores euaserunt, a praemeditatis habebantur, rarius ex tempore aut ab aliis elaboratae recitabantur et praelegebantur, cuiusmodi fer-

Spanharding. Sermones de ver. 15. an. 4. Mediol. 1621. 2. p. 2. 3. et 4. 1621. 1092

in Jer. 4. 5. f. Theodor.

§. LXXXVIII.

psalmodia. Antiquissimi cultus publici pars fuit vna ex praecipuis *psalmodia* seu cantus religiosus, quo *psalmi* vna cum aliis canticis diuinitus inspiratis, alique sensim hymni a doctoribus compositi decinebantur; in quibus eminent *doxologia* minor et maior, *trisagium* vtrumque, *Alleluiah* et *Hosanna*: quod sub initium sacrorum publicorum et in eucharistia, quotidianis etiam conuentibus *christianorum* fieri solebat, praecentore nonnunquam solo canente, populo vero silente; qui tamen plerumque vel continuo cantu vel alternatim concinebat, stando simplicioreque modulatione, quae a saeculo quarto alicubi artificialior euasit, sine instrumentis tamen; quorum vsus recentior est saeculo demum decimo tertio in ecclesia occidentali introductus.

processiones.

§. C. **Processiones** a saeculo quarto obrinuerunt, vt coetus *christianorum* ex templis in campum, coemeteria et alia templa solemniter procederet decinendo litanias, praecedentibus crucibus et alicubi *euangeliorum* libro: quod in stationibus maxime, vigiliis, ieiuniis publicis et per aliquod tempus singulis diebus dominicis fieri consuevit.

§. CI.

ad act. p. 10. p. 10. p. 10.
Col. 3. 16. Ep. 3. 19.
F. P. 10. 15. p. 10.
p. 10. 3. 27.

g. 10. 10. 10. 10.

2. 3. 5. 10. p. 10. p. 10.
p. 10. p. 10. p. 10. p. 10.
p. 10. p. 10. p. 10. p. 10.
p. 10. p. 10. p. 10. p. 10.
p. 10. p. 10. p. 10. p. 10.
p. 10. p. 10. p. 10. p. 10.
p. 10. p. 10. p. 10. p. 10.
p. 10. p. 10. p. 10. p. 10.
p. 10. p. 10. p. 10. p. 10.
p. 10. p. 10. p. 10. p. 10.

F. 10. 10. 10. 10.
p. 10. p. 10. p. 10. p. 10.
p. 10. p. 10. p. 10. p. 10.

autem *eulogiarum* seu panem, oblatum quidem non tamen consecratum, distribuendi diuturnior fuit.

§. CVII.

osculum.

Osculum pacis ex civili consuetudine priscorum temporum ab ipsis populi *Christiani* auspiciis in ecclesiam transiit, ad mutuum amorem et communionem sanctiorem significandum: atque in plerisque sacris solemnibus locum habebat, in primis in *eucharistia*, ut vel ante oblationem, vel alicubi post consecrationem episcopus clericos et populus fidelium se inuicem, viri viros, feminae feminas oscularentur.

§. CVIII.

**disciplina
arcani.**

Disciplina arcani a saeculo secundo exeunte inualuisse videtur, quo sollicite cauebatur, ne tum sacra solemnia, baptismus in primis et *eucharistia*; tum formulae solennes *symboli* et orationis dominicae, immo etiam reliquarum precum communium; tum *mysterium Trinitatis* praeter fideles cuiquam infidelium aut catechumenorum innotesceret: quae consuetudo tamen a saeculo sexto sensim cessauit.

§. CVIII.

ministrati testificaturi, baptizatumque de foedere sancito monituri, quod plerumque ab ipsis parentibus fieri solebat; deinde in adulatorum etiam baptismo inualuit, ut baptizandum ad fontem deducerent atque iuuarent, simulque de ipso reciperent fidem; quod a clericis primum fiebat, aliis tamen etiam ad hoc officium admissis, membris tamen ecclesiae vno tantum diuersi sexus pro ratione baptizandi. Inscribebantur illi vna cum baptizatis matriculae ecclesiasticae: nullam vero cognationem exinde contrahebant impedimento futuram matrimoniis, quod sensim demum alicubi a saeculo sexto obtinere coepit.

§. CXVI.

sepultura.

Sollicitam antiquitus operam dabant christiani sepeliendis vita sanctis, quorum exuias bene lotas et decore vestitas, vinctas etiam subinde et conditas interdum, cereis tamen ad significandam laetitiam accensis, efferebant, vniuersi hymnos canendo comitabantur, et in coemeteriis condebant, vbi officium sacrum peragebatur precum communium et eucharistiae; plerumque oblationes etiam fiebant elemosynis et epulo sacro destinatae: osculum

* In sepulchris...
 * In sepulchris...
 * In sepulchris...
 * In sepulchris...
 * In sepulchris...
 * In sepulchris...

Longin...
 * In sepulchris...

lum visitarentur, in precibus publicis commemorarentur, et eucharistia ex publica communione ad illos deportaretur; verum etiam benedictionibus et vnctione consecrarentur, atque in vitae periculo constituti seorsim communicarentur: praeterea catechumenis et poenitentibus aegrotis facilius ad communionem et pacem aditus pareret.

§. CXVIII.

Licet antiquitus benedictiones cum manuum impositione in omnibus conuentibus sacris singulis auditorum ordinibus dari solerent; clericorum etiam ordinationes solemniter peractae a primis temporibus locum haberent: hae benedictiones mirifice multiplicatae sunt precum formulis, manuum impositione, aqua, oleo et chrismate etiam peragenda, ex quo ceremoniarum multitudine laborare coeperunt; vt non solum homines ciuiles et militares ita initiarentur, et puerperae purgarentur, verum etiam aedes sacrae et publicae, imagines, vasa, arma, signa et ipsa animantia consecrarentur.

De hoc d. n. inueniuntur

supra m. d.

*in d. n. inueniuntur
(Annot. d. n.)*

benedictiones.

De hoc d. n. inueniuntur

122 Ann. Inf. egypt.

77

Joc. d. n. d. n.

Supra, supra, supra (in d. n. inueniuntur)

Abbas d. n.

§. CXX.

DE ACTIONIBUS SACRIS. 87

§. CXX.

Crucis vsus antiquissimus inter *christianos* fuit et longe frequentissimus: ^{crucis signum.} qua in precibus publicis et priuatis, imo etiam actibus sacris plerisque crebro admodum et signi publici instar utebantur. Pictae vero et sculptae cruces sine imaginibus erant, quae sero accesserunt; atque hae cruces in processionibus portari, episcopis praeferi atque adorari sensim coeperunt.

§. CXXI.

Thuris vsum ^{antiquissimi} *christiani* penitus auersati sunt, si a sepultura discesseris, a saeculo quarto ^{thuris et candela- rum vsus.} vero eorum successores sensim inuenerunt sacra *israelitica* imitari. Lucernarum lampadumque vsum necessitas conuentuum nocturnorum imperauit, quem deinde in pace ecclesiae ad nonnullas sacrorum publicorum actiones retinuerunt et adauerunt: quod primum ad lectionem euangelii, bap^{ti}smum et sepulturam; deinde etiam in eucharistia factum est, donec tandem lampadum perpetuarum et imaginibus consecratarum vsus inualuit.

Thuris (thurs) in drach. iunior. *Thuris* in drach. iunior. *Thuris* in drach. iunior.

F

Ca

CAPUT V.

DE
DISCIPLINA SACRA.

§. CXXII.

origo et
administri
illius.

1. In mort opot
verbi opot

Luc. 22.
quor. et nos
u. 1. 2. 3.
u. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13.
u. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Antiquissimi christiani ad coetum suum a sceleratorum hominum contaminatione purum conseruandum amolendasque suspiciones et calumnias criminum ipsis ab aduersariis imputatorum, feueriori disciplina utebantur ex moribus synagogae apud Iudaeos: quam in membra societatis suae ex communi consensione ita exercebant, vt omnis primum coetus, deinde clerici et qui his praesidebant episcopi eorumque synodi de casibus singulis iudicarent.

1. In mort opot
verbi opot

§. CXXIII.

genera ex-
communi-
cationis.

1. In mort opot
verbi opot

Si qui doctrina christiana indigne vixerant, et leges diuinas atque ecclesiasticas violauerant, vel ad tempus ab eucharistia suspendebantur, vel penitus excommunicabantur, atque ex ciuitate sacra publice sic eiiciebantur, vt beneficiis illius omnibus priuarentur, a communione sacrorum penitus arce-

ren-

que tantum quoad viuerent, in mortuos enim rarissime animaduersione urebantur. Puniebantur autem non nisi auditi et crimen confessi aut de eodem legitime conuicti, atque ob proprias tantum et voluntarias legum sacrarum violationes manifestas, et cum scandalo coniunctas.

§. CXXVI.

absolutio. Illis, qui post eiectionem ecclesie conciliari cupiebant, atque emendationis seriae spem faciebant, poenitentia concedebatur, qua per tempus ad expiandum scandalum testandumque dolorem sufficiens ad diuersas poenitentium classes admittebantur, atque hac confessione sua defuncti publice in pacem et communionem recipiebantur, quod in paschate fieri plerumque consuevit.

Handwritten notes in left margin:
 1. *... de ...*
 2. *... de ...*
 3. *... de ...*
 4. *... de ...*
 5. *... de ...*

Handwritten notes in left margin:
 1. *... de ...*
 2. *... de ...*
 3. *... de ...*
 4. *... de ...*
 5. *... de ...*

§. CXXVII.

rigor et modera. Seuera admodum et perquam rigoro-
rio. sa fuit haec disciplina a saeculo tertio maxime, vt nonnullis grauiorum delictorum reis aut relapsis poenitentia penitus denegaretur, aliis conciliatio vel omnino non vel in mortis demum periculo concederetur ecclesie tamen satisfactoris si conualuissent; **omni-**

Handwritten notes at bottom right:
 (cont. ...)
 ...
 ...

alia genera.

§. CXXXV. Eiusdem indolis sunt *tum* consuetudo precandi ad globulos, unde rosarium seu psalterium Mariae enatum est centum et quinquaginta salutationibus angelicis et quindecim orationis dominicae recitationibus constans: *tum* reliquiarum multiplicatio et veneratio superstitiosa, atque peregrinationes eandem causa institutae: *tum* flagellationes voluntariae; *tum* denique agnorum Dei et rosarum aurearum consecrationes.

vasa sacra.

§. CXXXVI. Ad vasa sacra et ornamenta temporum sequiorum pertinent *tum* calix cum cannula, patena seu discus, pyxis, ciborium, tabernaculum, corporale, dominicale cum palla; *tum* cantharus cum aspergillo; *tum* arbores gabbatae, pharus, cereostatae; *tum* vexilla et vela ecclesiarum; *tum* denique semantur graecorum.

*Ph. molle...
K... f...*

*Long...
del*

INDEX

Handwritten notes and signatures in the right margin, including 'Gy...', 'H...', and 'INDEX'.

INDEX RERUM.

A.

A bbates	Pag. 34
<i>absolutio</i> 84. rigor et moderatio illius <i>ibid.</i>	
<i>Acoemetae</i>	34
<i>Acoluthi</i> 7. ipsorum officium	16
<i>Actiones sacrae</i> , earundem <i>partitio</i>	64
<i>Aduocati ecclesiarum</i> , vide <i>defensores</i> .	
<i>Adyta</i> , vide <i>bema</i> .	
<i>Aeditui</i> vocati sunt <i>custodes ecclesiarum</i>	22
<i>Agapae</i> christianorum	73
<i>Alba</i>	88
<i>Alluluiab</i> , vide <i>psalmodia</i>	
<i>Altaria</i> 59. varie exornabantur	ibid.
<i>Anachoretae</i> 33. nominabantur et <i>eremitae</i>	ibid.
<i>Angeli ecclesiae</i> vocati sunt <i>episcopi</i>	9
<i>Annulus</i>	88
<i>Annus</i> varie incipit 56. <i>ecclesiasticus</i> <i>ibid.</i> <i>Tabulae</i>	57
<i>Ἀντίστασις</i> dicitur <i>prima</i> post pascha <i>dominica</i>	54.
et <i>διὰ καὶ ἀντιστοιχίας</i>	ibid.
<i>Antiquitatum christianarum</i> finitio 1. ambitus <i>ibid.</i>	
utilitas 2. subsidia <i>ibid.</i> <i>partitio</i>	4
<i>Antisites</i>	9
<i>Apocripharii</i>	7. 23

Apo-

INDEX RERUM.

* <i>Ἀποκρῶς</i> dominica vocatur <i>octava</i> ante pascha	54
<i>Apostoli</i> 7. denominati quoque sunt <i>episcopi</i>	9
<i>Archidiaconi</i> 6. ipsorum munia	13
<i>Archiepiscopi</i>	7. 19
<i>Archimandritae</i>	34
<i>Archipresbyteri</i>	11
<i>Archiva</i> ecclesiarum, vide <i>libri sacri</i>	
<i>Area aedium sacrarum</i> varia continebat 60. ad sepulturas demum adhibita est	63
<i>Ascetae</i>	33
* <i>Ἀσῶτις</i> dominica dicitur <i>nona</i> ante pascha	54
<i>Athei</i>	5
* <i>Ἀυτοφάλοι</i> qui?	20
B.	
<i>Baculus</i>	88
<i>Baptismi</i> varia nomina 75. obiectum ibid. tem- pus ibid. materia ibid. locus 76. forma ibid. ritus accessorii 77. consequentia ib. sponsores 78	
<i>Bema</i> , significatio vocis 59. vocabatur <i>sacrarium</i> , <i>chorus</i> et <i>adyta</i>	ibid.
<i>Bethphania</i> , vide festum <i>epiphaniae</i> .	
<i>Bivretum</i>	88
C.	
<i>Caligae</i>	88
<i>Cancellarii</i>	23
<i>Canonici</i> 6. <i>regulares</i> et <i>collegiati</i>	34
<i>Cantores</i> , vide <i>Psalmistae</i> .	
<i>Cappa</i>	88
<i>Cappellani</i> , deriuatio vocis 23. eorundem offi- cium	ibid.
<i>Cardinales</i> 7. unde sic dicti?	21
<i>Casula</i>	

INDEX RERUM.

- Casula* 88
Catechistae 7. qui? 22. adpellati quoque sunt
doctores publici ibid.
Catechumeni 6. dicebantur *novitioli et tirones* 30.
 88 ipsorum classes 31
Catholici 5
Chartophylaces, explicatio vocis 23
Chartularii qui? ibid.
Chirothecae 88
Chorepiscopi 6. 10. eorum officium ibid.
Chorus, vide *bema*.
Chrestiani 5
Christiani, vocis origo 8. significatus ibid. illorum
 variae denominationes ibid. 35. genera 5. su-
 perstitiosae consuetudines 89. 90
Cimeliarchae, eorum officium 23. vocati sunt *sa-*
cristani et thesaurarii ibid.
Cingulum 88
Clerici 6. eorum conspectus ibid. electio 24. con-
 ditio legibus requisita 25. 26. officia 27. im-
 munitates 28. redditus ibid. 29. poenae 86. ve-
 stitus varius 87. 88. tonsura *Petri et Pauli* ibid.
 ordinationes 80
Coemeteria quid? 63. vocabantur et *dormitoria* ib.
Coenobitae, explicatio vocis 34. nuncupabantur et-
 iam *synoditae* ibid.
Colliberti 23
Colobium 88
Confessio priuata 85
Commendae 27
Confessores 6. 33. singulari afficiebantur honoribus.
Consecrationes matrimoniorum 79. aegrotorum
 ibid.

INDEX RERUM.

88 *ibid.* aliorumque hominum 80. et rerum va-
 riarum *ibid.*
Copiatae 7. vocati sunt *fossarii* et *fossores* 18
Cruce 88. signum illius 81
Cucullus 88
Custodes, vide *aeditui*

D
Dalmatia 88

Decimatio animae quae? 50

Defensores ecclesiarum 7. 23. vocati sunt *ecclici*
 et *advocati* 24

Diaconi 6. vocati sunt *ministri* et *levitae* 12. ipso-
 rum ortus et negotia *ibid.*

Dies cinerum 50. *dominica* vocatur, etiam *solis*
 et *panis* 52. solemnna eius *ibid.* denominatio-
 nes apud *latinos* *ibid.* apud *graecos* 53

Διακωνισμος, vide *ἀντιπαρχα*.
Disciplina arcana 74. *sacra* 82. origo et admini-
 stri illius *ibid.*

Doctores extraordinarii 7. eorundem ordines *ibid.*

Dormitoria, vide *coemeteria*.
Doxologia, vide *psalmodia*. 88

E.

Ecclesiastici, nomen christianorum 3. eorumque
 qui clero adscripti fuerunt 6

Ecclici, vide *defensores*.

Encaeniae, vocis significatio 48. referuntur ad
 festa peculiaria *ibid.*

Energumeni 6. 31. 32

Episcopi 6. eorundem origo 9. denominationes
ibid. officium *ibid.* *natales* 48. insignia 88

Eremiti

INDEX RERUM,

- Eremitae*, vide *anachoretæ*.
- Ethnici* 36
- Euangelistæ* 8
- Eucharistia*, illius variae denominationes 71. elementa *ibid.* ab omnibus deum sumebatur 72. celebratio *ibid.* frequens usus *ibid.* 73
- Exarchæ*, vide *metropolitani*.
- Excommunicationis* genera 82. effectus 83. obiectum *ibid.*
- Exedrae* quae? 60. varia sunt complexae 61
- Exorcistæ* 7. fuerunt plerique christiani 16. speciatim doctores *ibid.* vocis illius origo *ibid.* significatus *ibid.*
- F.
- Ferula*, vide *narthex*.
- Festorum* celebratio 37. festum *Paschæ* 38. agebatur diuerso tempore *ib.* illius solemnia 39. *pentecostes* *ibid.* vocatur *dies spiritus* *ib.* solemnia illius 40. *natalis Christi* *ibid.* diuerso peractum est tempore *ibid.* *epiphaniae* et *theophaniae* nomine insignitum *ibid.* solemnia illius 41. festa *martyrum* *ibid.* vocantur *natalitia* *ibid.* sollemnis illorum concelebratio *ibid.* *circumcisionis Christi* *ibid.* origo illius 42. *epiphaniae* *ibid.* diuersimode dicitur *ibid.* celebritas illius 43. *conuersionis Pauli* *ibid.* *purificationis Mariae* *ibid.* varie nominatur *ibid.* illius solemnia *ibid.* *candelarum* *ibid.* *catbedrae Petri* *ibid.* *Matthiae apostoli* *ibid.* *annuntiationis Mariae* 44. quod etiam *domini* vocatur *ibid.* *Gregorii M.* *ibid.* illius solemnia *ib.*
- lance-

INDEX RERUM.

<i>lanceae et clauorum</i> ibid.	Philippi et Iacobi ib.
<i>inventionis sanctae crucis</i> ibid.	adscensionis
<i>Christi</i> 45.	<i>corporis Christi</i> ibid.
<i>Ioannis baptistae</i> ibid.	<i>Petri et Pauli</i> ibid.
<i>visitationis Mariae</i> ibid.	ab Urbano VI. institutum
ibid.	<i>diuisionis apostolorum</i> 46.
<i>Mariae Magdalena</i> ibid.	<i>Iacobi maioris</i> ibid.
<i>Petri ad vincula</i> ibid.	<i>transfigurationis Christi</i> ibid.
<i>assumptionis seu dormitionis Mariae</i> ibid.	<i>Bartholomaei</i> ibid.
<i>decollationis Ioannis baptistae</i> ibid.	<i>natiuitatis Mariae</i> 46. 47.
<i>exaltationis crucis</i> ibid.	ab Heraclio institutum
ibid.	<i>Matthaei</i> ibid.
ibid.	incertae originis est
<i>Michaelis</i> ibid.	<i>Simeonis et Iudae</i> ibid.
<i>omnium sanctorum</i> ib.	<i>omnium animarum</i> ibid.
<i>Martini</i> ibid.	<i>praesentationis Mariae</i> ibid.
<i>Andreae</i> ibid.	<i>conceptionis Mariae</i> 48.
<i>Thomae</i> ibid.	<i>Stephani protomartyris</i> ibid.
<i>Ioannis Euangelistae</i> ibid.	et <i>Innocentium</i> ibid.
<i>festi peculiaria</i>	ib.
<i>Fideles</i> 6. qui?	29
<i>Filii</i> , vide <i>Laici</i> .	
<i>Fossarii et fossores</i> , vide <i>copiatae</i> .	
<i>Fratres</i> vide <i>monachi</i> .	
G.	
<i>Galilaei</i>	5
<i>Gentes</i>	36
<i>Graeci</i>	5. 36
<i>Gyrouagi</i>	34
H.	
<i>Haeretici</i> 6. qui?	36
<i>Hebdomas magna</i>	80
	Hegu-

INDEX RERUM,

- Hegumenea*, vide *monasteria*,
Hemiphorium 88
Hermeneutae 7. 23
Horae canonicae quae fuerint? 55. 56
Hosanna, vide *psalmodia*,
Hypodiaconi, vide *subdiaconi*,

I.

- Ianitores*, vide *ostiarii*.
Ixus, vide *pisces*.
Idiotae 6 vocis synonymia ibid.
Idololatrae 36
Ieiunia, vide *semifesta*,
Illuminatores 6
Incardinati qui? 21
Infideles 6. qui? 36
Initiatores 6
Inspectores nominabantur *episcopi* 9
Iudaei 5. referebantur ad *infideles* 36

L.

- Laici* 6. *filiorum* nomine insigniebantur 35
Laurae quae? 64
Lectiones sacrae 64. peragebantur a diuersis personis 17. 65. ex ordine librorum diuinitus inspiratorum *ibid.* praemissa aliqua formula *ibid.*
Lectores 7. ipsorum origo 17. officia ibid
Leuitae, vide *diaconi*.
Libri sacri 87. fuerunt *sacer codex* 88. *scripta* nonnulla *virorum apostolicorum* *ibid.* *graecorum*

G

rum

INDEX RERUM.

- rum *ibid.*, *latinorum ibid.*, *canones et litterae*
ibid. referebantur ad ecclesiarum archiua
ibid.
- Lichtmesse*, vide festum *candelarum.*
- Litaniae* nomine communes christianorum insi-
 guiebantur preces 68
- Liturgiae* quae? 69
- Loca sacra* 57. eorundem partitio *ibid.*
- Lucernarum* usus 31. *necessarius* fuit *ibid.*, et *varius*
ibid.
- M.
- Mandrae*, vide *monasteria.*
- Manipulus* 88
- Mansionarii* 7. qui? 22
- Martyres* 6. explicatio vocis 32. *designati* 33. il-
 lorum *natales* 41. *deprecatio* multum valuit
 85
- Mensae sacrae*, vide *altaria.*
- Metropolitani* 7. et *primatum exarcharumque* no-
 mine insigniebantur 19. illorum officium *ibid.*
- Ministri*, vide *diaconi.*
- Mitra* 88
- Monachi* 6. eorum ortus 33. varii sunt generis
ibid. 34. conditio 35. vocati sunt *fratres*
ibid. sancti 36
- Monasteria* quae? 64. vocabantur *begumenea* et
mandrae *ibid.*
- Moniales*, ipsarum origo 34. dictae sunt *sorores*
 35
- Mubammedani* inter *infideles* numerabantur 36
- Nar-*

INDEX RERUM.

N.	
<i>Narthex</i> , vocis synonymia	60. significatio <i>ibid.</i>
<i>Natales episcoporum</i> ,	vide <i>episcopi.</i>
<i>Natales martyrum</i> ,	vide <i>festum.</i>
<i>Natalis Christi</i> ,	vide <i>festum.</i>
<i>Navis</i> , significatio nominis	60
<i>Nazareni</i>	5
<i>Notarii</i> 7. explicatio vocis	23
<i>Novitiosi</i> ,	vide <i>catechumeni.</i>
O.	
<i>Octavae</i> ,	vide <i>semifesta.</i>
<i>Oeconomi</i> 7. vocis origo et explicatio	23
<i>Orarium</i>	88
<i>Ordalia</i>	89
<i>Ordinum sacrorum</i> origo 8. et <i>inferiorum</i>	14
<i>Osculum pacis</i> quid denotet?	74
<i>Ostiarum</i> 7. vocis synonymia 17. eorundem ortus	18
<i>ibid.</i> munia <i>ibid.</i>	18
P.	
<i>Pagani</i> , vocis origo et significatus	36
<i>Palatini</i> qui?	15
<i>Pallium</i>	88
<i>Papae</i> denominatio <i>episcoporum</i>	9
<i>Parabolani</i> 7. ipsorum negotia	18
<i>Parasceue</i>	50
<i>Pascha</i> , vide <i>festum.</i>	
<i>Patres patrum</i> 9. adpellabantur <i>doctores</i> 35. pres-	ibid.
<i>byteri</i>	ibid.

INDEX RERUM.

- Patriarchae* 7. denominati sunt *episcopi* 9. ortum traxerint quo tempore? 19. nonnulli fuerunt principes ibid.
- Pauperes* 30
- Pentecoste*, vide *festum*.
- Periodontae* 6. vocis synonymia 10. origo *ibid.* eorumdem officium ibid. 11
- Pisces et pisciculi*, denominationes christianorum 5. a voce technica *ἰχθῦς* desumptae *ibid.*
- Pluuiiale* 88
- Poenitentes* 6. qui fuerint? 32. in certos diuidantur ordines ibid.
- Poenitentia* 84. non omnibus concedebatur *ibid.*
- Pontifex*, origo vocis 20. *maximi* vocati sunt *episcopi* 9
- Postilla*, explicatio vocis 67
- Praefecti* 34
- Praepositi* 9
- Praesides ecclesiae* ibid.
- Preces christianorum publicae* varii generis sunt 67. 68. multis ritibus fundebantur ac gestibus *ibid.* earundem formulae 69. obiectum *ibid.*
- Presbyteri* 6. illorum nomen quid? 11. munus ibid.
- Primates*, vide *metropolitani*.
- Principes* 9
- Prinati*, vide *Idiotae*.
- Processiones christianorum* 70. solemniter peractae sunt ritu ibid.
- Pro-*

INDEX RERUM.

Pronaos, vide *narthex*.
Propbetae qui? 7
Prospbonesimos dominica dicebatur *decima* ante
 pascha 54
Psalmistae 7. synonymia vocis 18. eorundem ori-
 go ibid. officia ibid.
Psalmodia 70. praecipue complectatur quid?
 ibid.
Psaltae, vide *Psalmistae*.
Pyrrhus 88

Q

Quadragesima, vocis significatio 50
Quasimodogeniti dominica vocatur *in albis* 39
Quinquagesima, vide *semifesta*.

R.

Reclusi 33
Regionarii, explicatio vocis 16
Rosarium Mariae 90. vocatur et *psalterium* ib.
 complectatur quid? ibid.

S.

Sabbatum magnum quod? 50. fricte dictum 55
Saccus 88
Sacerdotes vocati sint qui? II. *summi* diceban-
 tur *episcopi* 9

INDEX RERUM.

<i>Sacrarium, vide bema.</i>	
<i>Sacristani, vide cimeliarchae.</i>	
<i>Saeculares</i>	6
<i>Sancti, vide monachi.</i>	
<i>Sandalia</i>	88
<i>Sarabaitae</i>	34
<i>Scuophylaces</i>	7
<i>Schismatici 6. qui?</i>	36
<i>Semifesta fuerunt vigiliae 49. octavae ibid. ieiunia et quadragesimale ibid. et reliqua 51. hebdomas magna 50. quinquagesima</i>	51
<i>Semiieiunia quae?</i>	55
<i>Sepulturae christianorum 78. multa peragebantur celebritate <small>cf. 63 coemeterii</small></i>	ibid. 78.
<i>Sermones publici 66. habebantur populo stante ibid. rarius ex tempore ibid. dominicis bis diebus festisque</i>	67
<i>Silentiarii</i>	34
<i>Sorores, vide moniales.</i>	
<i>Superpellicum</i>	88
<i>Stationarii, explicatio vocis</i>	15
<i>Stola</i>	88
<i>Stylitae</i>	33
<i>Subdiaconi 7. corundem ortus 15. officium</i>	ibid.
	Syn.

INDEX RERUM.

Syncelli qui? 23
Synoditae, vide *coenobitae*.

T.

T*empla* 57. vocis origo 58. illorum primae denominationes ibid. dispositio ibid. diuifio 59. ornamenta 61. dedicationes et consecrationes 62. veneratio ibid. distinctio 63
Temporum sacrorum diuifio 37
Theophania, vide *festum*.
Thefaurarii, vide *cimeliarchae*.
Tburis vsus 81
Tirones, vide *catechumeni*.
Tractatores qui? 22
Treuga 89
Trisagium, vide *psalmodia*.
Tunica 88
Τυγοφᾶτος *dominica* vocatur *septima* ante palcha 54

V.

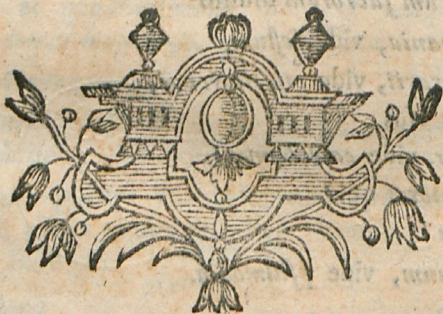
V*asa sacra* 90. fuerunt varia ibid.
Vestes sacrae 87. earundem origo ibid. varietas respectu habito ad colores ibid. genera 88

Vica-

INDEX RERUM.

- Vicarii Christi* 9
Viduae quae? 30
Vigiliae, vide *semifesta*.
Virgines, quae sub hac voce comprehendantur?
30. vestibis fuerunt distinctae *ibid.*
Visitatores, vide *periodentao*.

HL 577

5

E

H

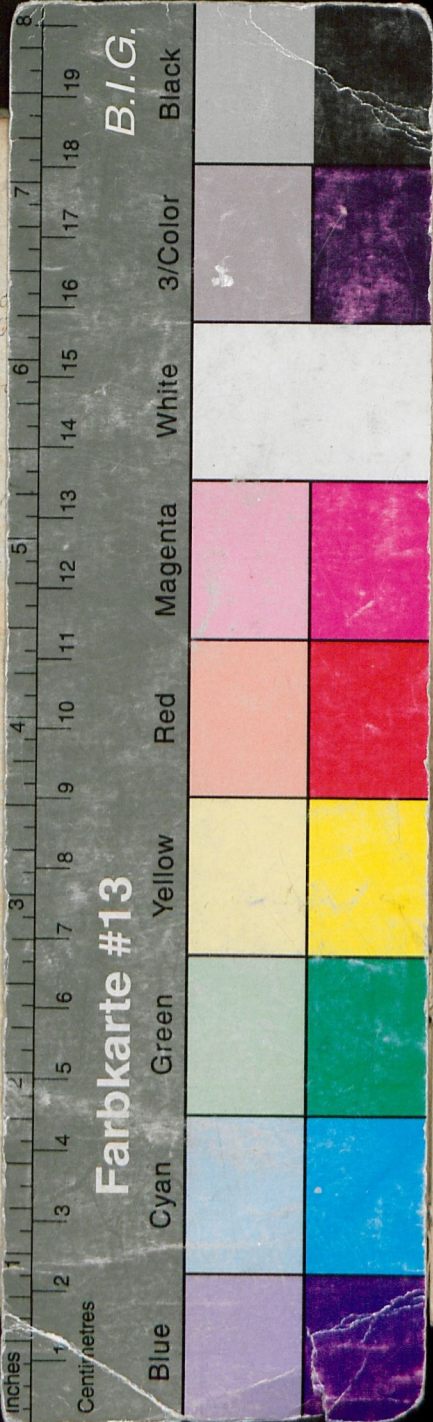
VON P

ni

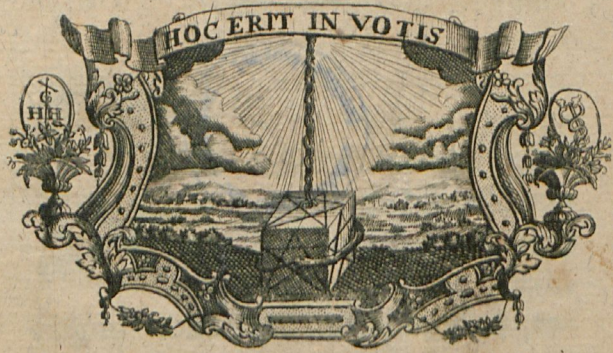

PRIMAE LINEAE
BREUIARII
ANTIQUITATUM
CHRISTIANARUM

IN VSUM
SCHOLARUM SUARUM
DUCTAE
A
SIG. IAC. BAUMGARTEN.

HALAE MAGDEBURGICAE,
IMP. CAROL. HERM. HEMMERDE.
MDCCXXXVII.

